Rodna (ne)ravnopravnost u obrazovanju iz perspektive liberalnog i kulturnog feminizma

Barešić, Daniela

Master's thesis / Diplomski rad

2018

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Rijeka, Faculty of Teacher Education in Rijeka / Sveučilište u Rijeci, Učiteljski fakultet u Rijeci**

Permanent link / Trajna poveznica: https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:189:506836

Rights / Prava: In copyright / Zaštićeno autorskim pravom.

Download date / Datum preuzimanja: **2024-03-29**

Repository / Repozitorij:

Repository of the University of Rijeka, Faculty of Teacher Education - FTERI Repository

zir.nsk.hr

DIGITALNA KNJIŽNICA

Image not found or type unknown

SVEUČILIŠTE U RIJECI
UČITELJSKI FAKULTET U RIJECI

Daniela Barešić

Rodna (ne)ravnopravnost u obrazovanju iz perspektive liberalnog i kulturnog feminizma

DIPLOMSKI RAD

U Rijeci, 2018. godina

SVEUČILIŠTE U RIJECI
UČITELJSKI FAKULTET U RIJECI

Integrirani preddiplomski i diplomski sveučilišni učiteljski studij

Rodna (ne)ravnopravnost u obrazovanju iz perspektive liberalnog i kulturnog feminizma

DIPLOMSKI RAD

Predmet: Školski menadžment
Mentor: doc.dr.sc Maša Magzan
Student: Daniela Barešić
Matični broj: 0011157900

U Rijeci, 2018. godina

SAŽETAK

Tema ovog diplomskog rada obuhvaća značajke liberalnog i kulturnog feminizma kao osnova za analizu rodne (ne)ravnopravnosti u obrazovanju. Osim obrazovnog aspekta osvrnut ćemo se i na razlike u stilovima vođenja muškaraca i žena unutar strukture menadžmenta. Razlog tome leži u stjecanju uvida u povijesnu dimenziju ravnopravnosti koja se najprije ostvarila putem prava žena da sudjeluju u javnosti, zatim putem prava na obrazovanje te na kraju putem prava sudjelovanja u području rada. U radu se govori i o nastanku predrasuda i stereotipa na osnovi spola prema i među učenicima u osnovnim školama. Iz razloga što se nerijetko susrećemo upravo sa različitim kriterijima za dječake i za djevojčice te spolno tipiziranim ulogama opisano je i djelovanje rodno osviještene politike u odgojno obrazovnom sustavu. Nadalje, u radu su istaknuti i normativni te zakonski okviri za provođenje rodno osjetljivog obrazovanja kao važne sastavnice strategija provođenja istog.

Cilj ovog rada je prikazati teorijske spoznaje koje omogućuju shvaćanje pojma rodne (ne)ravnopravnosti u obrazovanju te kroz osvrt na utjecaj udžbenika uvidjeti koliko je nastavni materijal uistinu rodno osjetljiv.

Ključne riječi: rodna (ne)ravnopravnost, liberalni feminizam, kulturni feminizam, rodno osviještena politika, stereotipi

SUMMARY

The topic of this thesis involves significance of liberal and cultural feminism as a basis for analysis of gender inequality when talking about education. Except for educational aspect, we are also going to see the differences in women's and man's styles of leading build on the structure of management. The reason for that is because we want to get into the historical dimension of inequality which first started with the confirmation of woman's right in participation in public events, rights to an education and rights in the field of work. Moreover, in the paper, we are talking about the beginning of prejudices and stereotypes based on gender in primary school. Taking into consideration that we often meet with different criteria for boys and girls we also described gender-conscious politics in terms of the educational system. Furthermore, normative and legal frameworks for the implementation of gender-sensitive education are also highlighted as an important component of the strategy.

The aim of this paper is to show theoretical acknowledgments which allow understanding of the term of inequality in education as well as to review the impact of the textbooks so that we can find out how much of the teaching material is genuinely gender sensitive.

Keywords: gender equality, liberal feminism, cultural feminism, gender-responsive politics, stereotypes

SADRŽAJ

1. UVOD 1
2. DEFINIRANJE POJMOVA TEME 2
2.1. Feminizam 3
2.1.1 Status žena kroz povijest 3
2.1.2 Liberalni feminizam 5
2.1.3 Kulturni feminizam 7
3. PREGLED DOSADAŠNJIH ISTRAŽIVANJA 10
4. RODNA RAVNOPRAVNOST I RODNI STEREOTIPI U OBRAZOVANJU 16
4.1.4 Društveni položaj žena danas 16
4.2. Feminizacija obrazovanja 18
4.2.1 Skriveni kurikul 20
4.2.2 Ženski i muški stil vođenja 21
4.3. Rodne razlike 30
4.4. Teorije usvajanja rodnih uloga i rodnih identiteta 32
4.5. Razvoj predrasuda i stereotipa kod djece 34
5. TEMELJI RODNO OSJETLJIVOG OBRAZOVANJA 39
5.1. Zakonski okviri rodno osjetljivog obrazovanja 39
5.2. Rodno osviještena politika i principi rodne osviještenosti u odgojno 40
obrazovnom sustavu 40
5.3. Utjecaj udžbenika na rodnu osjetljivost 50
5.4. Primjeri dobre prakse 54
6. ZAKLJUČAK 62
7. LITERATURA 63

1. UVOD

Predmet ovog rada je pregled rodne (ne)ravnopravnosti u obrazovanju kroz perspektivu kulturnog i liberalnog feminizma. Kako bi analiza rodne (ne)ravnopravnosti bila jasnija poslužit ćemo se prikazom povijesti dodjeljivanja prava žena i usporedbom s aktualnim stanjem unutar strukture menadžmenta. Kao neophodnu sastavnicu ovog rada, rodno osviještenu politiku približit ćemo tako da ćemo opisati uvjete ostvarivanja iste unutar obrazovnog sustava te pojasniti procese mobilizacije općih političkih praksi. Razvoj predrasuda i stereotipa kod djece otkrit će nam moć utjecaja koju učitelj ima u formiranju norme prihvaćanja i tolerancije.

Razlog odabira ove teme leži u želji saznanja zbog čega je ženski rod i dalje utoliko marginaliziran kada je riječ o odgojno-obrazovnom sustavu i području rada. Također, leži u želji za saznanjem postoje li mogućnosti i metode rada kojima se takvom postupanju može doći na kraj. Povrh svega, razlog je osvješćivanje drugih o važnosti uspostavljanja inicijativa za usavršavanjem socijalnog i osobnog obrazovanja koje ne predstavlja negativne pristupe kada je riječ o ravnopravnosti spolova.

Cilj ovog rada je prikazati dosadašnje teorijske spoznaje vezane uz rodnu (ne)ravnopravnost u obrazovanju, uz pomoć analize udžbenika uvidjeti koliko je nastavni materijal uistinu rodno osjetljiv te kroz primjere dobre prakse prikazati načine fokusiranja na predmete u kojima je spol podzastupljen.

Metoda rada je pregled dosadašnjih istraživanja vezanih uz rodnu (ne) ravnopravnost u obrazovanju na području Republike Hrvatske i izvan Republike Hrvatske. Također, osim istraživanja jedna od metoda bila je i analiza dobrih praksi provedenih izvan granica Republike Hrvatske.

2. DEFINIRANJE POJMOVA TEME

Prema Pojmovniku rodne terminologije rodna ravnopravnost poistovjećena je s pojmom rodne jednakosti koji predstavlja muškarca i ženu koji imaju mogućnost punog sudjelovanja i jednakih mogućnosti kada je riječ o pristupu i kontroli dobara i resursa (Borić, 2007).

Jednakost omogućuje ozbiljenje žena u smislu ostvarivanja sebe kao punopravnog bića koje je lišeno podčinjenosti na društvenom, kulturnom, političkom i ekonomskom planu te u osobnom životu. Rodna nejednakost suprotan je pojam rodnoj jednakosti, on ne poznaje i ne poštuje rodne razlike (Borić, 2007).

Feminizam se kao pojam pojavljuje potkraj 19.st. kao oznaka za politiku jednakih prava žena. Feminizam pored analize ženskih akcija i djelovanja te kritičkog pogleda omogućuje mijenjanje života žena kako na emocionalnom tako i na kulturnom, odnosno političkom planu. Budući da feminizam nije jedinstvena i istoznačna teorija, u uporabi su različiti feministički smjerovi, poput liberalnog i kulturnog feminizma (Borić, 2007).

Liberalni feminizam je dakle, jedan od ogranaka feminizma koji nastoji kroz političku i pravnu reformu postići jednakost muškaraca i žena. Naziva se još i *feminizam srednje struje* (Vrcelj, Mušanović, 2011).

Kulturni feminizam je također jedan od ogranaka feminizma prema kojemu postoje temeljne razlike u psihologiji žena i muškaraca koje omogućuju veličanje žena naspram muškaraca (Lindemann Nelson, 1996).

Sustavno uvođenje politike ravnopravnosti spolova u različite sustave, procese te politike mjera i programa provodi rodno osviještena politika. Ona ne uključuje samo ograničene pokušaje promicanja jednakosti već mobilizaciju čitavih politika i mjera (Borić, 2007).

Stereotipi su generalizirani stavovi o nekoj drugoj, ali i o vlastitoj skupini. Najčešće su stavovi o vlastitoj grupi pozitivni stereotipi dok se negativni stereotipi vezuju uz druge situacije. Ti stavovi najčešće obuhvaćaju fizičke i psihičke karakteristike pojedinca, a zatim i grupe kojoj taj pojedinac pripada (Borić, 2007).

2.1. Feminizam

2.1.1 Status žena kroz povijest

Žene su kroz povijest bile pretežno isključene, zanemarivane kao aktivne sudionice društva (Vrcelj, Mušanović, 2011). Znanje se smatralo svetim, stoga je ono moglo dolaziti samo od strane Boga i od strane muškarca. Shodno tome, žena nije smjela sudjelovati ni u kakvim oblicima obrazovanja, njeno mjesto bilo je u privatnosti doma. Također, zabrana znanja za žene objašnjavala se i time što žene imaju manje glave od muškaraca, a samim time i manje mozgove te manje razuma. Neobrazovanost žena pridonosila je smanjenju njihove vrijednosti te ih sve više izlagala zlostavljanju i podcjenjivanju. Povrh svega, žena je bila imovina, pripadala je suprugu, kao i njen rad.[1]

Ako se osvrnemo na antičke filozofe možemo uvidjeti kako je za njih bilo karakteristično opravdavanje nejednakog socijalnog položaja žena. Muško se oduvijek izjednačavalo s aktivnom, a žensko s pasivnom materijom. Takva vrsta izjednačavanja je nastala u okviru tradicionalnog grčkog shvaćanja seksualne reprodukcije unutar koje je otac nositelj formativnog principa, a majka je tek donositeljica materije, odnosno, hraniteljica onoga što je zapravo stvorio otac (Lloyd, 2006).

Rimski zakoni pak opisuju ženu kao inferiorniju i lakoumnu, a obrazovanje je za njih bilo uskraćeno. Unatoč dotadašnjim različitim uskraćivanjima žene su postupno počele otvarati prostor za razvoj vlastite autonomije te tako počele djelovati izvan svojih kuća (Vrcelj, Mušanović, 2011).

Prvi spomen na ženska prava zbio se 1791. godine u vrijeme Francuske revolucije kada je Olympe de Gouges, glumica i spisateljica objavila *Deklaraciju o pravima žena* koja napokon predstavlja ženu od rođenja slobodnu i jednaku muškarcu. Iako njene ideje nisu bile prihvaćene te je zbog toga završila i na giljotini, pitanje prava žena glasno je odjeknulo te tada započinje prava borba i stvaranje pojma feminizma. [2]

---

[1] Matotek, V. (2010, 7. srpnja). *Prava žena kroz povijest*. Pribavljeno 3.4. 2018., sa http://povijest.net/2018/?p=1456

[2] Matotek, V. (2010, 7. srpnja). *Prava žena kroz povijest*. Pribavljeno 3.4. 2018., sa http://povijest.net/2018/?p=1456

Borba za pravo žena s europskog tla premješta se na američko, točnije u Seneca Falls gdje je 1848. godine održan prvi skup o ženskim pravima. Skup je polučio *Deklaraciju o pravima i osjećajima* kojom su žene zatražile pravo na raspolaganje svojom imovinom, pristup obrazovanju, mogućnost zaposlenja, pravo glasa te bolja prava u slučaju razvoda braka (Vrcelj, Mušanović, 2011).

"Školovanje djevojaka u osnovnom obrazovanju započelo je 1880-ih godina, u srednjem obrazovanju oko 1900. godine; njihov ulazak na sveučilišta dogodio se između dva rata, a omasovljen je nakon 1950. godine" (Perrot, 2009:110).

Prvi val pokreta za ženska prava naziva se *sufrašizam* (lat. suffgari – glasovati), a osnovan je u drugoj polovici 19. stoljeća u Engleskoj. Izraz feminizam javio se nešto kasnije u Americi (Vince Pallua, 2011).

Dolaskom Prvog svjetskog rata pokret spada u drugi plan, no, svejedno, položaj žena bitno se mijenja njihovom ulogom u ratu. Naime, žene su u ratu obnašale brojne muške dužnosti poput upravljanja automobilom, rada u tvornici oružja, rukovanje novcem i brojne druge. Ratni napor žena izravno se reflektirao na promjenu njihova položaja pa su tako u pojedinim europskim zemljama, žene, kao zahvalu dobile pravo glasa (Vince Pallua, 2011).

Dok je prvi val feminizma vjerovao u univerzalnost muškog i ženskog uma, drugi val čini upravo suprotno – on prihvaća i slavi različitost, a obilježio ga je socijalni, radikalni i liberalni feminizam (Vrcelj, Mušanović, 2011).

Nakon Drugog svjetskog rata, obrazovanje žena postalo je predmetom međunarodnih političkih deklaracija. Tako je razdoblje od 1976. – 1985. godine proglašeno Dekadom žena. Svjetska konferencija o obrazovanju, održana 1990. godine na Tajlandu kao primarnu funkciju istaknula je obrazovanje kao osnovno pravo svih ljudi širom svijeta, neovisno o spolu. Najveći prioritet gore navedene funkcije bilo je osiguravanje te unaprjeđivanje kvalitete obrazovanja za žene. Nadolazeće konferencije ojačale su konsenzus o obrazovanju žena kao moguće rješenje složenih problema (Vrcelj, Mušanović, 2011).

Feminizam je dakle, od borbe za temeljna prava žena prerastao u osmišljenu politiku prema ženama sa svrhom ostvarivanja ravnopravnosti spolova u svim društvima.

Započeo je kao inicijativa pojedinca, a razvio se u jedinstvenu politiku (Vrcelj, Mušanović, 2011).

Proučavanjem feminističke teorije postaje jasno da ne postoji jedinstveni teorijski feministički stav stoga feminizam najopćenitije definiramo kao društveni pokret koji traži jednaka prava žena kao i slobodu da same odlučuju o svom privatnom i poslovnom životu (Encyclopedia Britannica, prema Lešić, 2003).

Feminističke teorije dakle imaju dvostruku svrhu, služe kao vodiči za razumijevanje rodne nejednakosti i kao vodiči za djelovanje (Acker, 1987).

2.1.2 Liberalni feminizam

Liberalni feminizam se kao naziv u feminističkoj teoriji i politici pojavljuje 1970-ih godina. Točnije, pojavljuje se unutar klasifikacije feminističkih teorija i politika koju je predložila Cf. Alison Jaggar. Klasifikacija osim liberalnog feminizma podrazumijeva i radikalni te socijalistički feminizam (Jaggar, 1977).

Također, poznat je i pod nazivom *feminizam srednje struje* koji postizanje jednakosti između žene i muškarca u društvu vidi kroz političku i pravnu reformu (Vrcelj, Mušanović, 2011).

Liberali smatraju da je sloboda temeljna vrijednost i da pravedna država osigurava slobodu za svih. Dakle, poveznica liberalizma i liberalnog feminizma očituje se kroz individualizam, tj. pravo pojedinca na donošenje odluka, slobodu i jednakost. Liberalne feministice dijele to gledište te se u svojim zalaganjima uvelike ne razlikuju od ostalih feministica pa se tako zalažu za pravo glasa, pravo na izbor, pravo na obrazovanje, jednakost pri zaposlenju, porodiljne dopuste, dječje doplatke, borbu protiv obiteljskog nasilja te zdravstveno osiguranje. Smatraju kako je nejednakost između žena i muškaraca plod stereotipiziranog muškog i ženskog odgoja. Isto tako, smatraju kako se shvaćanje žena kao inferiornijih i nesposobnijih može nadvladati bez promjene društvene strukture. Dakle, problem koji sprječava jednakost između muškog i ženskog spola leži u zastarjelim predrasudama koje pridonose doživljavanju žena kao građanki drugog reda. Stoga, liberalne feministkinje smatraju kako će zakon o ravnopravnim mogućnostima te pozitivni uzori u društvu biti dostatni za dubinske promjene u sustavu. Da bi prouzročile takve vrste promjena pokušale su s

postavljanjem žena na visoke položaje što nije urodilo plodom zato što su vladajuća tijela od pamtivijeka donosila odluke koje nikada nisu sprovedene u stvarnom životu (Vrcelj, Mušanović, 2011).

Ova vrsta feminizma razlikuje se od ostalih vrsta uvelike po tome što ne pokušava eliminirati sredstva tlačenja, već, promjene ostvaruje kroz pritisak za drugačije djelovanje u postojećem sustavu zakonodavstva. Drugim riječima cjelokupni sustav ne treba rušiti, već popraviti. Dakle, liberalni feministi vjeruju kako su spolne razlike zapravo kulturalne prirode, a ne biologijske (Vrcelj, Mušanović, 2011).

Glavni cilj liberalnog feminizma je osiguravanje jednakosti između spolova. No, kao što je već gore i navedeno jedna od zadaća liberalnog feminizma jest uklanjanje barijera unutar obrazovanja. Postoje tri teme kojima se bave kada je u pitanju obrazovanje, a to su: jednake mogućnosti, socijalizacija i stereotipi te spolna diskriminacija (Acker, 1987).

Kada su u pitanju jednake mogućnosti, niti odvojeno obrazovanje, niti ravnopravno obrazovanje ne daje pozitivne ishode. Obrazovanje za djevojčice znači i inferiornija oprema i ograničenja na različitim poljima, dok isti tretman i za djevojčice i dječake može proizvesti neravnopravne ishode. Naime, ako pri primarnoj socijalizaciji dođe do isticanja različitosti inicijalnih kompetencija ili zainteresiranosti za određeni predmet to znači da će i tržište rada očekivati smanjene odnosno povećane kompetencije (Acker, 1987).

Druga tema uključuje socijalizaciju, spolne uloge te stereotipe. Socijalizacija koja uključuje obitelj, škole i medije uči djevojčice i dječake tradicionalnim stavovima i orijentacijama koje potom ograničavaju njihove profesionalne i obiteljske uloge (Acker, 1987).

Liberalni feministički odgovori nisu posve zadovoljavajući jer se ne bave uzrokom diskriminacije žena. Zašto su muškarcima i ženama od davnina odašiljane različite poruke socijalizacije? Zašto socijalizacijska praksa ustrajno diskriminira žene, a ne muškarce? Ako diskriminacija i dalje postoji, zašto država to tolerira? Ramirez i Weiss (1979) navode da se država razvija u progresivnu makro instituciju koja promovira sve širu i pravedniju definiciju "građanstva" širom svijeta (Ramirez, Weiss, 1979).

Iako se, dakle, liberalni feminizam kao pokret javlja 1970-ih godina prošlog stoljeća, već su prije tog vremena postojali filozofi, teoretičari i političari koji su se bavili

neravnopravnošću spolova i ujedno vezivali s ostvarenjem liberalnih ideala. Jedan od njih je i britanski filozof i ekonomist John Stuart Mill. Upravo je on pomogao rušenju patrijarhalne tradicije političkog mišljenja. On gradi cijelu jednu filozofiju nastalu na osnovu istraživanja rodnih problema. Utjecaj na njegova djela uvelike je imala njegova žena Harriet Taylor, a i ona je pisala pod njegovim imenom. Također, osnovali su društvo za prava žena koje se ubrzo nakon razvilo u Nacionalni savez društava za prava žena (Ravlić, 2000).

John Mill je zasigurno potaknuo razvoj temeljnih načela za izgradnju liberalnog i demokratskog društva te zanimanje za emancipaciju žena. Kako bi istaknuo zalaganje za jednako obrazovanje žena i muškaraca piše spis *Podređenost žena.* On prvenstveno ističe kako želi društvo unutar kojeg počivaju pojedinci jednakih mogućnosti kada je u pitanju razvoj moralnih i intelektualnih mogućnosti. Također, naglašava kako pojedinac treba razvijati one sposobnosti koje posjeduje, čime želi istaknuti kako je društvo zakinuto za polovinu talenata (Mill, 2000).

Žensko bi obrazovanje uzdiglo obrazovanost žena na mušku razinu te omogućilo da jedni sudjeluju u napredovanju drugih (Mill, 2000).

Liberalizam je ponudio dobre, ali i one manje dobre uvjete za postizanje jednakosti. Žene su i dalje smatrane slabijim spolom, ali to se pripisivalo prirodnom podređenošću pa se tako u literaturi spominje kako žene čine polovinu radno sposobnog stanovništva u većini zemalja. Isto tako, žene imaju upadljivo neravnopravan ekonomski položaj u odnosu na muškarce (Milojević, Markov, 2011).

Dakle, želja Johna Milla o simultanom napredovanju žena i muškaraca samo je djelomično sprovedena s obzirom na to da su u mnogim zemljama žene još uvijek nezaposlene, podcijenjene i manje plaćene u odnosu na muškarce.

2.1.3 Kulturni feminizam

Početkom 80-ih godina 20. st. počele su se razvijati drugačije varijante feminizma. One su se počele suprotstavljati liberalnoj struji feminizma, među njima posebno se izdvaja pravac kulturnog feminizma kao jedan posve drugačiji način razmišljanja u svijetu (Lindemann Nelson, 1996). Kulturni feminizam je ideologija o ženskoj prirodi koja bi trebala utvrditi podcijenjene ženske atribute. Za kulturne feministice,

neprijatelj žena nije samo društveni sustav i zastarjele predrasude već je to muškost sama po sebi te u nekim slučajevima i muška biologija. Politika kulturnog feminizma zasniva se na održavanju zdravog okoliša – slobodnog od muškosti (Vrcelj, Mušanović, 2011).

Dakle, za razliku od liberalnog feminizma koji je zastupao ideju o sličnosti žena i muškaraca, kulturni feminizam je veličao ženinu različitost naspram muškarcu (Lindemann Nelson, 1996).

Također, ovaj pravac nastoji istražiti različite kulturalno – društvene uvjete koji su doveli do podređenog položaja žena. Najjasnije obrise kulturnog feminizma dala je M. Fuller u djelu Women in the Nineteenth Century (1845) gdje je analizirala značaj europskog romantizma koji za razliku od dotadašnjeg prosvjetiteljstva i racionalizma pridaje važnost emocijama, intuiciji i sl.

U počecima svojeg razvoja kulturni feminizam vodio se mišlju kako kultura oblikuje muškarca i ženu te kako je muškarac u većini kultura vrjedniji no žena. Suvremeni kulturni feminizam prikazuje ženu kao njegovateljicu i zaštitnicu „nejakih" (Vrcelj, Mušanović, 2011).

Međutim, on se isto tako čvrsto priklanja tradicionalnim važećim moralnim vrijednostima (Lindemann Nelson, 1996).

Ipak, iako su kulturni feministički stavovi oštro odvojeni od muških osobina, oni zasigurno ne daju sve točno određene formulacije o tome što znači biti žena. Nakon desetljeća liberalnih feministkinja koje svojim pričama navode žene da nose poslovna odijela i ulaze u muški svijet, došle su kulturne feministice koje tvrde da je svijet žena pun vrhunskih vrlina i vrijednosti, koje treba prepoznati i naučiti cijeniti. U tim stavkama leži pozitivan utjecaj kulturnog feminizma. Cijenjeno je njihovo mišljenje, da su naše majke uzrok zbog kojeg su naše obitelji preživjele, da je ono što žena dotakne uistinu umjetnost te da je briga za druge koju žene pružaju uistinu može konkurirati muškom natjecateljskom duhu. Nažalost, kulturni feminizam koji se bori za "ženski svijet" ne može pružiti dugoročni program feminističkog pokreta te zapravo, na tako stvara prepreke na putu ka razvoju. U uvjetima ugnjetavanja i ograničavanja slobode kretanja, žene, kao i ostale potlačene skupine, razvile su snage i atribute koje treba ispravno uvažavati, vrednovati i promicati. Iako, kulturni

feminizam uistinu valorizira pozitivne osobine razvijene pod pritiskom, on ne može planirati našu budućnost dugoročno (Alcoff, 1988).

3. PREGLED DOSADAŠNJIH ISTRAŽIVANJA

Istraživanja koja su se bavila pitanjima rodne neravnopravnosti, tržištu rada i rodne segregacije rada, usklađivanja majčinstva i profesije, rodnih stereotipa u obrazovanju te sl. pokazala su različite dimenzije rodne diskriminacije u Hrvatskoj, neka od najznačajnijih istraživanja ćemo i spomenuti.

Jednim od starijih istraživanja na ovom području, koje je trajalo u razdoblju od 1980.-1987. godine željelo se provjeriti je li došlo do kakvih promjena s obzirom na poboljšani status žena u društvu. Uistinu, istraživanje Williamsa (1987), pokazalo je kako su žene sudjelovale u ponekim glavnim ulogama te su u tom slučaju sudjelovale u većem rasponu aktivnosti u nestereotipnim ulogama. Muškarci su za to vrijeme i dalje prikazivani u stereotipnim muškim ulogama kao i žene koje su imale sporednu ulogu (Williams, 1987).

U daljnjim istraživanjima nije bilo većeg pomaka, iako je status žene u društvu postajao sve bolji, žene su i dalje prikazivane kao pasivne, naivne i prilagodljive, dok su muškarci i dalje nezavisni, snažni i sposobni.

Također, u prilog ovoj statistici idu i rezultati provedenog intervjua autora članka Položaj žena menadžera (Pavlek, Klopotan, Latin, 2015*).* Spomenuti autori proveli su intervju koji se bavio pitanjima profesionalnog razvoja žena. Neka od pitanja na koje su tražili odgovore su: „Zašto je ženama teže doći do vodećih pozicija?," „Koje su mane i prednosti poslovnih žena?" te „Zašto muškarci vladaju poslovnim svijetom?." Ispitanici su bili u rasponu od 15 do 60 godina, bilo je 5 ispitanika ženskog i 5 ispitanika muškog spola. Intervju je proveden pod pretpostavkom da su žene u našem društvu manje zastupljene u ulogama menadžera zbog tradicionalnog shvaćanja uloga žena i diskriminacije naspram istih (Pavlek, Klopotan, Latin, 2015*).*

Pokazalo se kako ženski dio intervjuiranih osoba smatra da je uzrok nenapredovanju žena posljedica diskriminacije žena u poslovnom svijetu, a diskriminaciju pripisuju društvu u kojem živimo, društvu koje je još uvijek patrijarhalno i „muško". Iste odgovore dala je i muška strana ispitanika uz napomenu da je uzrok tome nepodobnost žena za vodeće funkcije. Dakle, takvi rezultati samo su potvrdili početnu pretpostavku kako su žene manje zastupljene u ulogama menadžera zahvaljujući još uvijek

prisutnom tradicionalnom shvaćanju poslovnog svijeta (Pavlek, Klopotan, Latin, 2015).

Autorica Smiljana Leinert Novosel 2003. godine provela je istraživanje naslova „Stavovi poslodavaca prema profesionalnoj i obiteljskoj angažiranosti žena." Cilj tog istraživanja bilo je istražiti mišljenje poslodavaca o ženskom radu i profesijama. U istraživanju je sudjelovalo 500-tinjak poslodavaca i poslodavki koji su odgovarali na pitanja o percepciji žena i muškaraca na radnome mjestu te njihovih uloga u obitelji. Rezultati su pokazali kako postoje razlike između poslodavaca i poslodavki u ocjenjivanju uloga žena u obitelji te usklađivanja tih obaveza za poslovnom funkcijom. Nadalje, bile su prisutne razlike u odgovorima koje su dali poslodavci i poslodavke. Poslodavci su svoje odgovore dali u duhu tradicionalne orijentacije vidjevši tako ženu usmjerenu na obitelj i djecu, dok su poslodavke odbacile isključivu odgovornost žena za uspjeh obiteljskog života. Također, poslodavci su ženske sposobnosti na poslu ocijenili kao manje uspješne te primjerene za srednje razine poslova. S druge strane, poslodavke su osobine žena okarakterizirale kao kreativne, samostalne i sposobne za više položaje rukovođenja (Leinert Novosel, 2003).

Vođeni mišlju kako stavovi o rodnoj nejednakosti mogu utjecati na to u kolikoj mjeri osoba primjećuje diskriminaciju, odnosno dominantnost određene rodne kulture, autorice Baranović i Jugović (Baranović, Jugović, 2011, prema Kamenov, Galić, 2011) provele su istraživanje u kojem su nastojale ispitati stavove o ravnopravnosti spolova. Istraživanje je pokazalo da ispitanici/ce prihvaćaju ravnopravnost spolova u obrazovanju. No, njihovi stavovi o ravnopravnosti nisu toliko čvrsti kada je riječ o konkretnijim pitanjima kao što su npr. dioba predmeta, škola i zanimanja. Dakle, ispitanici prihvaćaju ravnopravnost spolova u obrazovanju kada je riječ o općenitim aspektima obrazovanja. Iz podataka o stereotipima proizlazi da su stereotipi o muškarcima i ženama uvrježeniji nego stereotipi o obrascima njihova ponašanja. Nažalost, dobiveni podaci koji se odnose na diskriminaciju pri upisu u srednju školu samo potvrđuju dosadašnja istraživanja koja govore da se oni ispitanici/e koji imaju jednake rodne stavove mogu u konkretnim situacijama ponašati diskriminirajuće (Baranović, Jugović, 2011, prema Kamenov, Galić, 2011).

Sljedeća stavka bila je percepcija o ostvarenosti rodne ravnopravnosti u obrazovanju. Ispitanici/e smatraju kako i muškarci i žene imaju jednake obrazovne šanse. Isto tako

smatraju kako postoji jednak tretman pri vrednovanju školskog uspjeha (Baranović, Jugović, 2011, prema Kamenov, Galić, 2011).

Razočaravajući je podatak taj što su žene sklone diskriminirati jedna drugu, taj podatak pored gore navedenih govori kako trebamo ozbiljno raditi na osposobljavanju za rodno osjetljivo obrazovanje djece i mladih (Baranović, Jugović, 2011, prema Kamenov, Galić, 2011).

Nadalje, ispitivani su i doživljaji rodne diskriminacije, putem čega je ustanovljeno kako je većina sudionika/ca rijetko doživjela rodnu diskriminaciju, a i ako su je proživjeli, obično je bila riječ o uvredljivim komentarima u školi i sl. Značajnom stavkom pokazala se dob ispitanika. Naime, starije osobe su imale tradicionalnije stavove o rodnoj jednakosti u obrazovanju. Tradicionalna svijest opaža se najviše u konkretnim situacijama koje kao otvoreni problemi perzistiraju godinama, a poznatiji su pod nazivima "muški" i "ženski" predmeti, obrazovni putevi te na koncu zanimanja (Baranović, Jugović, 2011, prema Kamenov, Galić, 2011).

Autorica Vrcelj (2014) provodi istraživanje kojem je cilj bio analizirati položaj žena u obrazovnom menadžmentu, odnosno utvrditi uvjete koji ženama predstavljaju prepreke unutar istog. Preostali ciljevi bili su utvrditi uvjeti koji su bili poticajni za žene u obrazovnom menadžmentu te ispitati mogućnosti promjene položaja žena unutar tog sustava. Uzorak ovog istraživanja činilo je 25 menadžerica od kojih je 12 žena bilo iz obrazovnog menadžmenta. Dob ispitanica kretao se od 42 do 65 godina.

Važno je napomenuti kako su prema razini obrazovanja ispitanice spadale u najvišu kategoriju jer ih 17 ima završen fakultet, 2 ispitanice imaju magisterij znanosti, a 6 ih ima doktorat znanosti. Većina je ispitanica udana (21), jedna je neudana, jedna ispitanica živi u izvanbračnoj zajednici, jedna je razvedena, a jedna ispitanica je udovica. Od ukupnog broja 4 ispitanice nemaju djece, 15 ispitanica ima jedno dijete, a 6 ispitanica ima dvoje djece (Vrcelj, 2014).

Rezultati istraživanja pokazali su kako se dominantna muška kultura s kojom su se ispitanice susretale u početku svoje karijere, s vremenom smanjila ili pak nestala jer su one uspjele ostvariti svoj uspjeh. Prepreke koje su ispitanice istaknule kao jedne od mogućih čimbenika nastanka problema su dominantna muška kultura, organizacijsko-tehničke prepreke te održavanje ravnoteže između obitelji i posla. U principu, riječ je o lošim odnosima koji stvaraju lošu organizacijsku klimu što onda stvara dodatne

napore za uspostavljanje uspješnog i kvalitetnog rada. Iako, značajna količina dokaza upućuje na činjenicu da napetosti između obiteljskih i radnih uloga mogu dovesti do smanjenja kvalitete života odgovori ispitanica ukazuju na drugačije stanje. Iz njihovih odgovora može se zaključiti kako su veoma pozitivno uravnotežile posao i obitelj (Vrcelj, 2014).

Kao poticajni uvjeti za razvoj žena u obrazovnom menadžmentu istaknula su se tri poglavlja. Prvo poglavlje je mentorstvo i radna sredina za koje su ispitanice istaknule kako je jedan od važnijih poticajnih čimbenika u profesionalnom napredovanju. Sljedeće poglavlje je obrazovanje. Odgovori ispitanica pokazali su kako ukazuju na važnost obrazovanja za posao koji obavljaju što se može zaključiti i iz njihovih visokih profesionalnih pozicija. Iako se obitelj smatra jednom od prepreka, ovdje se izdvojila kao treće poglavlje poticajnih uvjeta za njihov profesionalni razvoj. Dakle, ispitanice, također ističu i obitelj kao važnu stavku za održavanje visokog položaja (Vrcelj, 2014).

Treći zadatak ovog istraživanja odnosio se na mogućnosti promjena položaja žena u obrazovnom menadžmentu. Iz prikupljenih odgovora dalo se zaključiti kako ispitanice ističu nedostatak uzora na svim razinama obrazovanja pa tako i unutar obitelji. Takvim odgovorima ponovo se upućuje na činjenicu kako je obrazovanje tvorac promjena gdje se treba krenuti od potrebe za mijenjanjem odgojno-obrazovnih sadržaja (Vrcelj, 2014).

Međutim, istraživanje koje su provele autorice Baranović i Jugović 2011. godine pokazalo je kako su stereotipi o osobinama žena i muškaraca uvrježeniji nego li stereotipi o obrascima njihova ponašanja. Tako se na primjer relativno malo ispitanika slaže s tvrdnjom da bi učenice trebale biti mirnije i tiše na satu nego li dječaci, ali relativno znatan dio ispitanika prihvaća promociju stereotipne slike o ženama kao osjećajnim i nježnim pored hrabrih i snažnih muškaraca (Kamenov i Galić, 2011).

2008. godine autorice Baranović, Jugović i Doolan provele su istraživanje o rodnoj osjetljivosti u hrvatskim čitankama književnosti. Rezultati njihova istraživanja pokazuju kako čitanke za osnovnu školu uvelike podržavaju te promoviraju rodne stereotipe. Istaknule su kako su kao tema, općenito, žene marginalizirane. Nadalje, prisutna su i stereotipna zanimanja pa su tako na primjer muškarci prikazani kao liječnici dok su žene medicinske sestre čime se direktno šalje poruka na kojoj se stepenici u profesionalnoj hijerarhiji nalaze žene. Vrijednosti koje se ističu ponovo

odjeljuju muške i ženske uloge. Za žene su i dalje vezane vrijednosti koje uključuju privatnu sferu života poput obitelji i djece, a za muškarce obrazovanje, posao i znanje koje ukazuju na javnu sferu. Žene tako najčešće vezujemo uz ulogu majke te ne uzimamo u obzir njene stavove, sposobnosti i interese. Time se ističe tradicionalni način oblik života, čemu pridonosi i činjenica kako se izvan bračne zajednice ili razvedene obitelji rijetko ili pak nikada ne spominju. Dominacija muškaraca je vidljiva i kada je riječ o samoj zastupljenosti spola likova, preciznije muškarci su glavni likovi u 61% osnovnih tekstova, dok su žene u 30%. Samo su u 9% tekstova muškarci i žene podjednako prisutni kao glavni likovi. Prema analizama postoje i osobine koje se tipično vežu uz žene i uz muškarce. Stereotipi koji su isključivo vezani uz žene su nježna, odana, znatiželjna, pažljiva i religiozna. Stereotipi koji se mogu smatrati muškima su: hrabrost, ponos i razum. Kao autorice tekstova, žene su najčešće prisutne u onima za niže razrede, a muškarci su autori tekstova za više razrede. U istraživanje su bili uključeni i učenici/e osnovnih škola, a cilj je bio utvrditi da li su učenici svjesni stereotipnih prikaza u njihovim čitankama. Rezultati su pokazali da su učenici svjesni toga te zaključuju kako su likovi uistinu prikazani stereotipno. Prema mišljenju učenika žene su te koje su prikazane kao nježne, lijepe, marljive, poslušne, osjećajne, požrtvovne i ponizne. Muški likovi su prikazani kao hrabri, snažni, marljivi, pametni i nasilni. Glavna karakteristika žena je udovoljavanje drugima. Među ostalim, učenike se pitalo što misle o da nastavnici očekuju od njih u pogledu njihovih stavova, interesa, sposobnosti i ponašanja. Ponovno, dolazi do isticanja dvostrukih standarda pa tako smatraju kako nastavnici očekuju da djevojčice budu mirne i pažljive, a da muškarci sudjeluju u različitim fizičkim poslovima. Osim toga, većina učenika smatra kako se kod dječaka manje tolerira nepristojno ponašanje te kako su oni ti koji češće završe u postupku kažnjavanja nego li djevojčice (Baranović, Jugović i Doolan, 2008). Godinu dana prije njihovog istraživanja, 2007. godine pravobraniteljica za ravnopravnost spolova je u Izvješću o radu provela svoju analizu udžbenika hrvatskog jezika i književnosti za osnovnu školu. Rezultati njenog istraživanja samo potvrđuju rezultate istraživanja gore spomenutih autorica. U 64% slučajeva glavni likovi su muški likovi dok su žene zastupljene u 23% slučajeva. Na slikama u udžbenicima prevladavaju muški likovi, nakon kojih dolazi na red tematika prirode, zatim životinja, predmeta i tek na samom kraju dolaze na red ženski likovi. No, u ovom slučaju žene

su u većini slučajeva autorice udžbenika dok su muškarci uglavnom autori likovno – grafičkih prijedloga.[3]

Kako bi utvrdila jesu li novi udžbenici iz povijesti ostvarili napredak u prikazu marginalnih grupa autorica Trupković (2008) napravila je analizu udžbenika uzevši dvije uporišne točke. Kao primjer starog programa uzela je udžbenike iz 1997. godine, a druga su joj točka bili udžbenici iz 2006. godine. Kao rezultat njene analize navodi zaključke kako se u udžbenicima iz druge polovice 1990-ih može zamijetiti izuzetno mala zastupljenost žena i veoma kratki prikazi istih. Udžbenici rađeni prema nastavnom planu i programu iz 2006. godine daju više materijala, osim većeg broja ženskih imena prisutan je veći broj slikovnog materijala, no često je prisutan isti prikaz u različitim udžbenicima. Autorica zaključuje kako je prisutan određeni napredak, ali da je dominacija političke i vojne povijesti i dalje zadržana u novijim udžbenicima (Trupković, 2008).

Pravobraniteljica spolova je prateći provedbu Zakona o ravnopravnosti spolova provela rodnu analizu osnovnoškolskih udžbenika povijesti. Njena analiza potvrdila je značaju razliku u zastupljenosti muških i ženskih spolova u udžbenicima iz povijesti. Povećana zastupljenost očituje se na naslovnicama udžbenika, na fotografijama i ilustracijama te u tekstovima udžbenika. Također, pokazalo se da razlike između različitih udžbenika koji obrađuju iste povijesne sadržaje i vremena, znaju biti velike. Samo se manji broj udžbenika pokazao uspješnim u integriranju sadržaja koji se odnose na prikazivanje žene bez stereotipnih uzdizanja. Veliki nedostatak tih udžbenika pronalazi se u odsustvu određenih velikih povijesnih tema kao što su matrijarhat i patrijarhat. Nedostatak se očituje u tome što se unutar tih tema upravo krije promjena kada se razdvajaju muške i ženske uloge čijim bi se prikazivanjem omogućilo razumijevanje uzroka nejednakosti spolova i odgovarajućih stereotipa. Uglavnom se kao činjenica kroz različita povijesna vremena ponavlja kako je žena ta koja ostaje kod kuće, kuha, brine o djeci te nema nikakva prava.[4]

---

[3] Republika Hrvatska – Pravobraniteljica za ravnopravnost spolova (2008, ožujak). *Izvješće o radu za 2007. godinu.* Pribavljeno 15.5.2018. sa, http://www.prs.hr/attachments/article/93/Izvjesce%20o%20radu%20za%202007.pdf

[4] Republika Hrvatska – Pravobraniteljica za ravnopravnost spolova (2008, ožujak). *Izvješće o radu za 2007. godinu*. Pribavljeno 15.5.2018. sa, http://www.prs.hr/attachments/article/93/Izvjesce%20o%20radu%20za%202007.pdf

4. RODNA RAVNOPRAVNOST I RODNI STEREOTIPI U OBRAZOVANJU

4.1.4 Društveni položaj žena danas

Feminizam je bitno promijenio položaj žene u odnosu na status kakav je imala u društvu prije pojave feminističke ideologije. Podređeni položaj žene i njena borba za boljim mjestom u društvu trajala je stoljećima. Patrijarhalno društvo koje je vladalo kroz dugi niz godina postavilo je čvrste temelje o uvjerenjima koje je trebalo razbiti. Čak i u 19. stoljeću u kojem započinje "modernizacija", pravna pozicija žene opisivana je kao „žena i muž su jedno, a to jedno je muž" (Ravlić, 2000).

Napokon je Francuska revolucija pružila priliku ženama. Događanja nakon Francuske revolucije i objavljivanja Deklaracije izrazila su se najprije u pokretu sufražetkinja. Od 18. stoljeća takvi pokreti osnivaju se u Velikoj Britaniji, a zatim slični počinju dobivati svoje lice i na američkom tlu. Zahvaljujući tim pokretima i motiviranošću žena za oslobođenje od dominacije, danas one imaju pravo na glasovanje, pravo na obrazovanje, pravo na jednako zaposlenje, plaću i sl. Iako, moramo spomenuti kako se unatoč navedenim pravima i danas susreću s podcjenjivanjima i omalovažavanjima njihova rada (Vrcelj, Mušanović, 2011).

Poznato je da žena nije u dovoljnoj mjeri sudjelovala u mnogim područjima znanosti kao i muškarci (Hodžić, Bijelić, Cesar, 2003). Osim što nije bila aktivnim sudionikom javnog života, žena nije imala ni javnih uzora s obzirom na nametnuti patrijarhalni obrazac (Kodrnja, 2006). No, polako ali sigurno, uz pomoć feminizma, sve se više žena obrazuje čime se mijenjaju i postavljene vrijednosti koje se kasnije prenose na djecu.

„Školovanje djevojaka u osnovnom obrazovanju započelo je 1880-ih godina; u srednjem obrazovanju oko 1900. godine; njihov ulazak na sveučilišta dogodio se između dva rata, a omasovljen je nakon 1950. godine" (Perrot, 2009:110).

Danas bi pravo na jednako obrazovanje trebalo biti univerzalno pravo žene kojim se želi osigurati njihov socijalni ekonomski, obiteljski i profesionalni položaj (Kodrnja, 2006).

Živimo u društvu znanja, teorijski gledano, no u praksi stvari su malo drugačije. Od 875 milijuna nepismenih odraslih ljudi u Europi, dvije trećine su žene (Vrcelj, Mušanović, 2011).

Kada je riječ o ravnopravnosti žena s muškarcima, upravo obrazovanje drži presudnu riječ. Vrcelj i Mušanović (2011) donose rezultate istraživanja koji kazuju kako je u razvijenijim zemljama 2008. godine omjer djevojčica i dječaka u području osnovnog obrazovanja bio 96:100, dok je u srednjoj školi taj omjer iznosio 95:100. U odnosu na 1999., kada je u području osnovnog obrazovanja taj omjer bio 91:100 i u srednjem obrazovanju 88:100, vidljiv je napredak. Međutim, još uvijek je problem spolne nejednakosti u fokusu različitih svjetskih organizacija. Žene obavljaju 67% svjetskoga rada, a zarađuju samo 10% svjetskog dohotka, a vlasnice su 1% svjetskog imetka. Širom svijeta žene zarađuju 20-50% manje od muškaraca za isti rad. Od 1.3 milijarde ljudi koji žive u potpunom siromaštvu, 70% su žene dok ih je na direktorskim i upravnim poslovima prisutno između 10 i 20%. Žene zauzimaju 10% mjesta u parlamentima; 5% predsjednica država su žene. Danas je svega 16% žena na mjestu ministra, a u zemljama sjeverne Afrike, zapadne Azije, Kariba i Oceanije nema niti jedne žene koja je ministrica (Unesco Institute for Statistics, 2010).

Iako istraživanja kazuju kako je naposljetku svega vidljiv napredak, muškarci su zastupljeniji u tehnološkom području, a smanjenje jaza između spolova djeluje na mlade generacije, ali ne i na starije (Walby, 2005).

„Rodna konstrukcija sadašnjosti pokazuje ženski rod kao relevantni subjekt - žene znače nadolazeću snagu, neotklonjiv rodni trend još nepoznatog značaja.” (Kodrnja, 2006:133).

Pitanja poput onog jesu li žene intelektualno sposobne za obrazovanje, danas se ne postavlja, ali se zahvaljujući njemu poštuje ravnopravnost svih ljudi bez obzira na razlike.

Kada govorimo o ekonomskom položaju žena, ona se mjeri kao i kod muškaraca , preko zaposlenosti, razine stručnog obrazovanja i plaće, ali što je s opterećenošću kućanskim poslovima u kojima muškarci sudjeluju povremeno ili uopće ne sudjeluju. Nadalje, tu su i djeca o kojima žene najčešće brinu i zbog kojih ostaju u domovima dok muškarci zarađuju. Čini se kako žene moraju birati između ulaganja u djecu i ulaganja u rad. S druge strane imamo muškarca koji se vodi obrambenom strategijom

na vodećim pozicijama koja štiti njihov radni život od ulaganja napora u obitelj (Liebold, 2001).

Takvo stanje pridonijelo je rezultatima koji pokazuju kako su žene još uvijek ekonomski nemoćnije u odnosu na muškarce. O takvom stanju svjedoči podatak istog istraživanja kako su žene vlasnice manje od stotine cjelokupnog svjetskog bogatstva, ostvaruju desetinu svjetskih prihoda, a obavljaju dvije trećine radnih sati (Milojević, Markov, 2011).

Zbog čega su žene još uvijek u manjini kada je riječ o javnoj sferi društva, možemo samo pretpostavljati te i dalje razvijati svoje teorije.

4.2. Feminizacija obrazovanja

Kroz povijest proces feminizacije određenih zanimanja išao je postepeno. Najprije je u 19. st. feminizirana tekstilna industrija, a zatim je dvadesetih godina 20. st. feminizirano zdravstvo. Nakon Drugog svjetskog rata feminizirano je obrazovanje, a onda je uslijedila i feminizacija kulture da bi se sedamdesetih godina feminizirale uslužne djelatnosti i kožna industrija (Vrcelj, Mušanović, 2011).

U tadašnje vrijeme opća prihvaćenost u većini zemalja, kada je riječ o ženskom zanimanju, bila je ta da je najprihvatljivije zanimanje za žene – posao učiteljice. Kako se tada smatralo da je žena manje sposobna, odnosno da nije dorasla teretu i obiteljskog i profesionalnog života, učiteljicama se zabranjivalo da postanu biološke majke. Stoga, zanimanje učiteljice je bilo uglavnom privremeno zanimanje koje su obnašale mlade, neudate žene iz građanskih obitelji. No, između dva svjetska rata uveden je takozvani "djelomični celibat" koji je učiteljicama ipak omogućavao da ostanu trudne, ali su u tom slučaju bile manje plaćene od svojih muških kolega i neudatih kolegica. Dakle, feminizacija učiteljskog zanimanja započela je u 19. st., ali i dan danas ta je dominacija prisutna u gotovo svim zemljama (Vrcelj, Mušanović, 2011).

Globalno rasprostranjena činjenica je brojčana dominacija žena u sustavu obrazovanja. Tako podaci pokazuju da je 2015./2016. godine u Hrvatskoj, od ukupnog broja

nastavnog osoblja u primarnom obrazovanju (25 194) bilo 86,1% žena, a u srednjim školama od ukupnih 12 986 bilo je 67, 1% žena.[5]

No, Morea i sur. (2008) navode kako to ne znači i stvarnu dominaciju žena već napominju kako su žene podzastupljene na upravljačkim mjestima u obrazovanju, ali i na drugim društveno prestižnim i financijski atraktivnim radnim mjestima (Morea i sur., 2008).

Pritom se upozorava na problem definiranja koncepta "jednakih šansi", gdje se pored jednakog pristupa žena i muškaraca različitim opcijama naglašava i važnost postojanja jednakih šansi za njihov uspjeh u odabranoj opciji (Morea i sur., 2008). Diskriminacijom, žene su daleko od prava koja vrijede za muškarce. Unutar takvih nejednakih institucionalnih prava i normi žene često imaju ograničenu moć pa je vjerojatnije da će postati nastavnice, a ne menadžerice ili ravnateljice. Žene koje su kod kuće zatrpane s kućanskim aktivnostima jednostavno nisu materijal za napredovanje (Vrcelj, Mušanović, 2011). Stavka koja također odmiče ženu od promicanja u ključno tijelo jest činjenica da su žene te koje i dalje vode brigu o djeci, a ne muškarci. No, nije ništa drugačija situacija kod žena koje nemaju djecu jer uvijek postoji pretpostavka da će žene biti svakako više vremena angažiranije u obiteljskim poslovima od muškaraca, bez obzira o kakvoj je vrsti zajednice riječ. Takva iskustva s kojima se suočava javnost, ali i djeca unutar odgojno-obrazovnog sustava prenose se i na druge institucije (Vrcelj, 2014).

Istraživanje koje je za zadatak imalo istražiti profesionalne karijere i napredovanje žena općenito provele su Morau i suradnice (2008). Istraživanje se provodilo u razdoblju od 2003. do 2005. godine u londonskim vrtićima, osnovnim te srednjim školama istraživanje. Njihovo istraživanje pokazalo je da se politika jednakih šansi u analiziranim školama češće odnosi na učenike/ce, nego li na nastavno osoblje. Također, uvidi u dokumente kojima se definira školska politika pokazuju da se politika jednakih šansi najčešće zadržava na programskoj razini, a rjeđe u praksi. Dakle, to znači da se ne nude rješenja koja bi radikalnije mijenjala status žena i njihovu ulogu te uklonila "rodnu sljepoću" (Moreau i sur., 2008).

[5] Državni zavod za statistiku (2017). *Žene i muškarci u Hrvatskoj 2017*. Pribavljeno 30.4.2018. sa, https://www.dzs.hr/Hrv_Eng/menandwomen/men_and_women_2017.pdf

Stoga možemo reći kako je promocija rodne neravnopravnosti i diskriminacije uvelike povezana sa stavom i osobnim iskustvom rodne jednakosti, percepcijom akademskih sposobnosti i potencijala učenika i učenica (Liu, 2006).

Drugim riječima feminizirano područje odgoja i obrazovanja područje je snažne reprodukcije spolnih stereotipa (Vrcelj, Mušanović, 2011).

Rodna neravnopravnost u obrazovanju definira se kao neravnopravno postupanje doživljeno tijekom obrazovanja na temelju spola uz različite postupke ocjenjivanja, kažnjavanja i usmjeravanja prema zanimanjima (Vrcelj, Mušanović, 2011).

4.2.1 Skriveni kurikul

Nastavnici, dakle, mogu itekako utjecati na razvijanje vrijednosti kod učenika, a razvijaju ih kroz no što se naziva skriveni kurikul. Zapravo, učenici kroz skriveni kurikul, putem socijalnih interakcija s nastavnicima, ostalim osobljem škole i drugim učenicima, uče o vrijednostima. Drugim riječima to znači da cjelokupna politika unutar škole izravno utječe na svakog učenika (Rakić, Vukušić, 2010).

Tri su ključna problema kada je riječ o istraživanju veze između feminizacije obrazovanja i skrivenog kurikuluma, a to su: način na koji otvoreni ili pisani kurikuli (nastavni programi, udžbenici/čitanke i ostali materijali koji se rabe u nastavi) stvaraju i reproduciraju rodne nejednakosti među učenicima/cama, način na koji struktura i organizacija nastavnih aktivnosti i svakodnevni život u školi (skriveni kurikul) reproduciraju rodne nejednakosti, te rodna obilježja preferencija i postignuća učenika/ca u pojedinim nastavnim predmetima s karakterističnom dihotomizacijom predmeta na „muške" i „ženske" (Baranović i sur., 2010, prema Jukić, 2013).

Postojanje skrivenih ciljeva odgoja i obrazovanja otežava identifikaciju stvarnih ciljeva sustava te smanjuje transparentnost cjelokupnog odgojno obrazovnog sustava (Jukić, 2013).

Feminizirana pedagogija je pojam koji se odnosi na odgajanje djece i mladih na način koji će ih u konačnici učiniti nježnima i osjetljivima. Isto tako, pitanje takve pedagogije direktno se veže uz dominaciju žena u procesu odgoja i obrazovanja pa se naziva i „ženskom pedagogijom". Takvo obrazovanje rezultira školom koja jednostavno zabavlja učenika, a ne pruža nikakve izazove. Shodno tome, dječaci se

registriraju kao „preenergični," „preživahni," „glasni," a djevojčice kao „poslušnije," „pažljivije," „mirnije" i sl. (Jukić, 2013).

Suvremena pedagogija kod djece prepoznaje nedostatak utjecaja na afektivne sfere ličnosti, socijalnih kompetencija prilagodljivosti, ljubaznosti, izražavanja vlastitih osjećaja i sl. stoga, dominirajuća uloga učiteljica ima i svoje prednosti. Upravo su one osjećajne i nježne žene nositelji odgoja koji promovira razvoj emocionalne inteligencije (Jukić, 2013).

Osim negativnih aspekata feminizacije učiteljskog poziva, postoje studije koje dokazuju suprotno. Tako, one dokazuju da žene puno bolje od muškaraca razlikuju emocije, među kojima se ističe strah te na takve reagiraju brižljivije i obazrivije. Dokazano je kako žene imaju ulogu brižnog skrbnika što znači da brže identificiraju znakove prijetnje te lakše uočavaju fizičke boli kod djece (Jukić, 2013).

Kategorije „muškarac" i „žena" u mnogim su raspravama uzrok nedoumica. Sedamdesetih godina 20. st. dogodila se značajna evolucija kada je riječ o teoriji obrazovnog menadžmenta. Tada se više nije raspravljalo u kontekstu spola, već su se rasprave usredotočile na tipove vođenja. Naravno, isticala se ispravnost muškog stila vođenja bez znanstveno-istraživačkih uporišta što se može tumačiti dugovremenom dominacijom muškaraca na vodećim pozicijama (Vrcelj, 2014).

4.2.2 Ženski i muški stil vođenja

Rodni stereotipi doveli su do nastanka dvaju stilova vođenja, onog ženskog i onog muškog. Za vođenje se smatra da je jedna od najvažnijih funkcija menadžmenta jer je jedina „prava" funkcija. Kada bismo trebali prevesti riječ menadžment na hrvatski jezik bilo bi podosta teško. Naime, glagol „manage" potječe od latinske riječi „manus" (ruka), a prvotno je označavao „obučavanje konja u hodu". Drugim riječima menadžment je proces usmjeravanja ljudi i njihovih ponašanja ka izvršenju određenog zadatka. Dakle, vođenje je upravo umjetnost utjecanja na ljude na način kojim će s lakoćom težiti ka ostvarenju ciljeva. Istraživanja pokazuju kako na osnovu tradicionalnih osobina i oblika ponašanja nastaju značajne razlike između načina vođenja žena i muškaraca. Iz tog razloga proizlazi sve češće razlikovanje muškog i ženskog stila vođenja (Sikavica, Bahtijarević-Šiber, 2004).

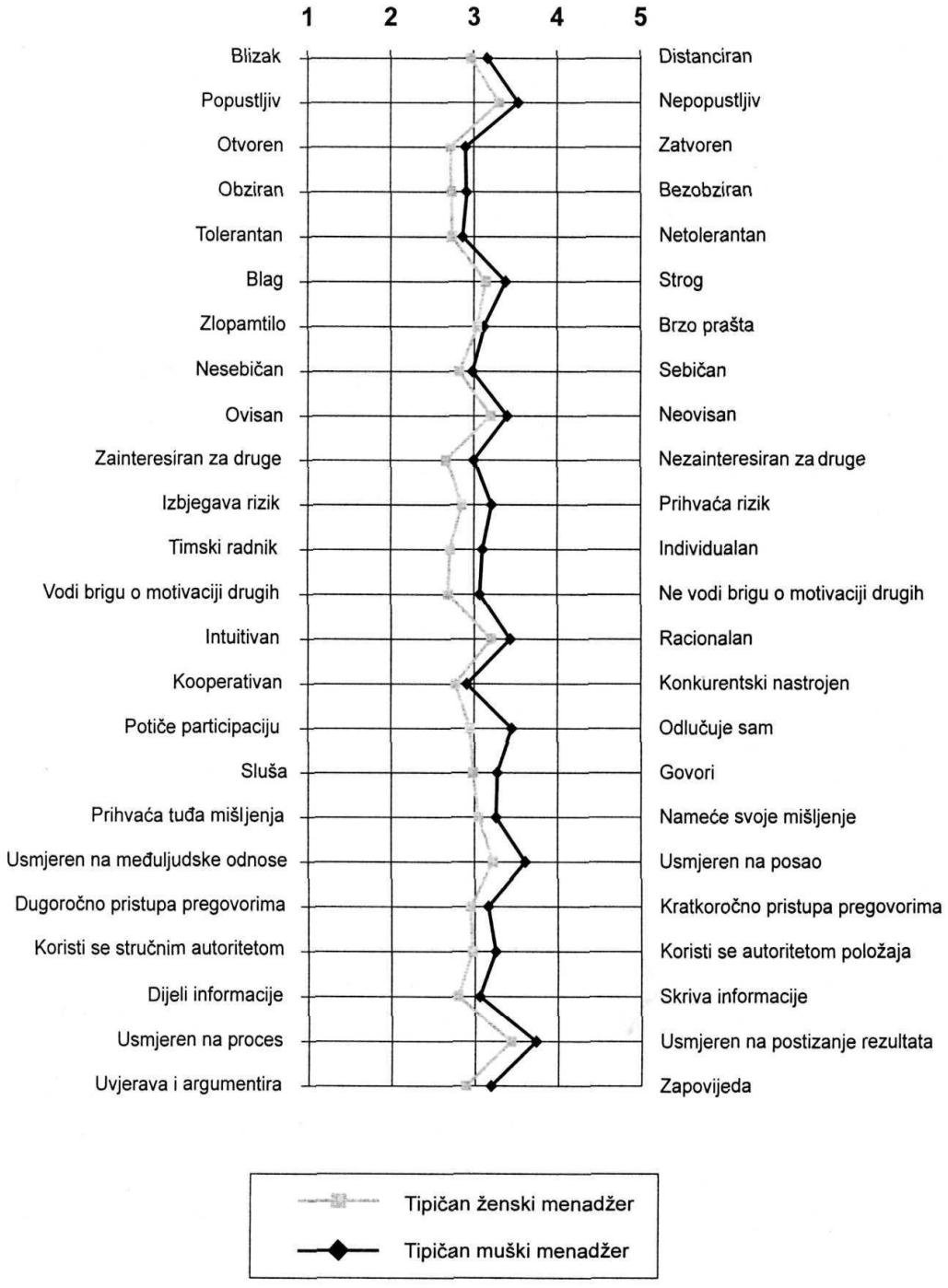
Prema Položki (2003) ženski stil vođenja možemo definirati kroz karakteristične osobine za ženski rod, a to su; empatija, senzibilnost, otvorenost, fleksibilnost i razumijevanje. S druge strane, karakteristike muškog stila vođenja mogu se ogledati kroz kompetitivnost, agresiju i racionalnost. Osobine ženskog stila vođenja sve više su tražene na tržištu rada upravo zbog njihove otvorenosti u komunikaciji, lakoći rješavanja problema te brige za potrebe drugih. Također, žene su tolerantnije prema kulturnim, rasnim i socijalnim različitostima nego muškarci čime ostvaruju bolje prilike za dodatnim usavršavanjem (Položki, 2003).

Općenito gledajući sve karakteristike stilova vođenja, neovisno o njihovom nastanku, mogu se podijeliti na: biološke karakteristike koje kod žena uključuju razvijenije interpersonalne vještine, psihološke karakteristike koje nastaju kao posljedica utjecaja obitelji, društva, ali su u velikoj mjeri i genetski uvjetovane te radna ponašanja koja su kod žena okarakterizirana usredotočenošću na ljudske odnose i proces, a kod muškaraca na zadatke i rezultate. Zbog ovakvih usporedbi ženski stil vođenja autorica Položki (2003) naziva modernim stilom vođenja, a muški stil naziva tradicionalnim stilom vođenja (Položki, 2003).

U nekadašnjoj industrijskoj eri informacije su bile centralizirane, odnosno bile su dostupne samo kao vlasništvo menadžmenta, a njihove glavne vrijednosti bile su individualizam te prilagođavanje normama organizacije. Danas, organizacije teže decentralizaciji i fleksibilnosti. Za takve organizacije karakteristično je grupno odlučivanje, dijeljenje informacija, povjerenje, prijateljstvo, suradnja i sl. Hijerarhijska struktura zamijenjena je manjim strukturnim mrežama čiji je cilj što brža razmjena informacija, a osnovna vrijednost kompanije je kreativno razmišljanje i raznolikost vještina. Dakle, nasuprot dotadašnjoj vrijednosti kompanija koja se ogledala u plodovima zemlje, u financijskim sredstvima i procesima koje provode, danas opstanak kompanije isključivo ovisi o ljudima i njihovim međusobnim odnosima kojima doprinose samoj kompaniji. Organizacije su svojim karakteristikama strukture i načinu obavljanja posla oslikavale muškost, odnosno funkcionirale su kao vojska (Helgesen, 1995, prema Položki, 2003). Današnje informacijsko društvo, društvo znanja, povećalo je svoju vrijednost uvođenjem žena te tako proširilo svoje potencijale. Kako bi čovjek mogao što više iskoristiti svoje potencijale, ali i prikupiti nova znanja i vještine, treba boraviti u okruženju koje je upravo takvo, potencijalno te

koje navodi na istraživanje. To je jedan od razloga više zašto je danas ženski stil vođenja, u suvremenoj literaturi poznat i pod nazivom „soft" (mekani) stil vođenja, sve više tražen. Da se karakteristike tipičnih ženskih menadžera smatraju bližima nego li tipične muške menadžere dokazuje i slika 1. Pojedinci koji primjenjuju upravo takav stil vođenja ističu se kao kolegijalni i prijateljski nastrojeni menadžeri koji zastupaju vjerovanje da su ljudi osnovica konkurentske prednosti na tržištu suvremenih organizacija. Iz toga možemo zaključiti da ženski stil vođenja nije tipičan samo za žene već i za muškarce. Isto tako, muški stil vođenja nije svojstven samo muškarcima već i ženama koje onda najbolje opisuju osobine kao što su; snaga, odvažnost, odlučnost, objektivnost, logičnost, samouvjerenost, žestina i dr. (Pološki, 2003).

Slika 1:, Profil tipičnog muškog i tipičnog ženskog menadžera

Ritvo, Litwin i Butler (1995), prema Pološki (2003) kaže kako menadžer koji primjenjuje muški stil vođenja zapovijeda i očekuje pokoravanje, a pri provođenju ovlasti oslanja se na moć nagrađivanja i moć kažnjavanja.

"Muškarci definiraju osobnu strategiju u terminima pobijediti, ostvariti ili dostići cilj" (Helgesen, 1995, prema Pološki, 2003).

Također, uvijek se boje da ih netko ne prestigne, podređene percipiraju kao konkurenciju u zadobivanju pažnje, a nadređene u iznosima zarade i moći te na taj način potiču ostvarivanje takvog radnog ozračja (Pološki, 2003).

Uvijek su skloniji kritici više nego li pohvalama dok žene pohvalu smatraju učinkovitim "menadžerskim oruđem". Ne vole konkurenciju jer smatraju kako kod konkurentskih odnosa uvijek postoji i ona gubitnička strana. Upravo iz tog razloga one preferiraju suradnju, odnosno rješavanje poslovnih i ostalih problema prilagodbom, izbjegavanjem, kompromisom i suradnjom (Heim, Golant, 1993, prema Pološki, 2003).

Važno je slušati što ljudi imaju reći o sebi, o svom privatnom i poslovnom životu i što žele od budućnosti (Pološki, 2003, Helgesen, 1995). Dakle, moć pojedinaca koji primjenjuju ženski stil vođenja ne ogleda se u položaju unutar strukture organizacije već proizlazi iz njegove osobnosti. Omogućivanje zaposlenima da konstantno pridonose i da se pritom osjećaju moćnima i važnima situacija koja ide u korist zaposlenima i organizaciji (Rosener, 1990).

Jedno od primarnih istraživanja koje se bavilo karakteristikama žena menadžera i preko njih "ženskog stila" vođenja jest istraživanje koje su godine 1989. proveli McAlister, Stephens i Rosener (Rosener, 1990). U tom su istraživanju žene i muškarci ispitivani o njihovom stilu vođenja, o organizacijama u kojima rade, o problemima vezanima uz usklađivanje posla i privatnog života te o osobnim karakteristikama. Navedeno istraživanje nije dublje zašlo u problematiku primarnih nositelja „ženskog stila" vođenja. Upravo iz tog razloga autorica Pološki (2003) provodi istraživanje u kojem nastoji istražiti karakteristike žena i muškaraca kao vođa i usporediti ih s teoretski postavljenim karakteristikama „ženskog", odnosno „muškog stila" vođenja. U istraživanju dolazi do zaključka kako se, prema ispitanicima, ženski stil vođenja može poistovjetiti sa ženama kao primarnim nositeljicama.

Žene na rukovodećim funkcijama su još uvijek zakinute zbog ukorijenjenih socijalnih, kulturalnih i psiholoških mehanizama (Ružić, Perušić, 2014). No, s druge strane vidljiv je fenomen prema kojem je ženski stil vođenja sve adekvatniji u turbulentnom poslovnom okruženju.

Iako se broj žena na menadžerskim pozicijama sve više povećava, liderske pozicije još uvijek nisu tako lako dostupne. Najviše žena menadžera 2014. godine imale su Rusija (43%), Indonezija (41%), Filipini (40%) i Tajland (38%). Prema istom izvoru, najviše žena u upravama u 2014. je bilo u Norveškoj (38,9%), Finskoj (32,1%), Francuskoj (28,5%) te u Švedskoj (27,5) (Ružić, Perušić, 2014). Najveće razlike u plaćama zabilježene su u Estoniji (30%), Austriji (23,4%) i u Češkoj (22%), a najmanje u Sloveniji (2,5%), Malti (6,1%) i u Poljskoj (6,4%). U Hrvatskoj je razlika u plaćama iznosila 7,4%. [6]

Unatoč postojanju brojnih zakonskih regulativa, tretman žena i muškaraca daleko je od poželjnog. Dva su razloga tome koje ističe Leinert Novosel. Prvi razlog je negodovanje muškaraca što dovodi do gubitka njihovih beneficija, a drugi je taj što je ustaljeno mišljenje kako se diskriminacija može iskorijeniti bez ulaganja prevelikog truda. Ako počnemo razmišljati u smjeru razvoja temeljnih društvenih vrijednosti demokratskog društva, nijedna sredstva i napori neće biti uzaludni (Leinert Novosel, 2004).

Napredovanje žena osporava takozvani „glass-ceiling", u prijevodu „stakleni plafon". Pojam je nastao sedamdesetih godina u SAD-u kako bi opisao "nevidljivu", „vještačku" barijeru nastalu na osnovu predrasuda u stavovima i predrasuda u samim kompanijama, koja ženama zatvara put k najvišim menadžerskim pozicijama (Wirth, 1998, prema Ružić, Perušić, 2014).

2014. godine Eurostat objavio je podatke koji oslikavaju zaposlenost žena u Europskoj uniji. U podacima se očituju žene u rasponu godina od 15 do 64. Podaci govore kako je te godine bilo 59,6 % zaposlenih žena. U 19 članica Eurozone bilo je zaposleno 58,8% žena. U državama članicama Europske Unije, u 2014. godini, najveća

[6] PolitikaPlus (2014, 28. veljače). *Podaci: U EU i dalje velika razlika u plaćama između muškaraca i žena.* Pribavljeno 7.4.2018., sa http://www.politikaplus.com/novost/98243/u-eu-i-dalje-velika-razlika-u-placama-izmedu-muskaraca-i-zena

zaposlenost žena zabilježena je u sljedećim državama: Švedska (73,1%), Danska (69,8%), Njemačka (69,5%), Nizozemska (68,1%), Finska (68,0%) te Velika Britanija (67,1%), a najmanja zaposlenost žena u Grčkoj (41,1%), Italiji (46,8%), Malti (49,3%), Hrvatskoj (50,0%), Španjolskoj (51,2%) te Poljskoj (55,2%). Island je zabilježio zaposlenost žena od 79,3%, Norveška 73,4% i Švicarska 75,1%. Makedonija i Turska, kao države nečlanice Europske Unije, imale su Makedonija (37,4%) i Turska (29,5%) zaposlenih žena. [7]

Jednake plaće za rad, ravnopravnost na tržištu rada , iskorjenjivanje rodno specifičnih oblika ljudskog nasilja, ekonomska neovisnost te ravnopravnost izvan granica Europske unije pet je ciljeva *Ženske povelje* objavljene krajem 2012. godine od strane Europske komisije. Time se htjelo potaknuti trgovačka društva da povećaju broj zaposlenih žena u svojim upravama. [8]

Zatim je 2014. godine Vijeće Europe usvojilo Strategiju rodne ravnopravnosti, unutar koje je u razdoblju od 2014 – 2017 godine 47 zemalja članica trebalo intenzivnije ojačati ekonomski položaj žena. Kroz to razdoblje trebali su ostvariti pet ciljeva. Prvi od pet ciljeva bio je suzbijanje rodnih stereotipa i seksizma. Stereotipi o ženama ukorijenjeni su daleko u prošlost, a danas ostavljaju traga na razvoj sposobnosti te kasnije na razvoj kako na osobnom tako i na profesionalnom planu. Drugi cilj bio je sprječavanje i suzbijanje nasilja nad ženama. Ovaj cilj okarakteriziran je 1. kolovoza 2014. godine kada je na snagu stupila *Istanbulska konvencija* koja predstavlja pravni okvir koji obuhvaća sve oblike nasilja nad ženama. To znači da podrazumijeva direktnu zaštitu žena od nasilja, sprječavanje nasilja, progon i kažnjavanje počinitelja. Treći cilj ove strategije bio je jamčenje jednakog pristupa ženama pravosuđu. Neke od prepreka koje sprječavaju ženama da se obrate pravosuđu su; nepovjerenje u sustav, ekonomski, kulturni i društveni aspekti, nedostatak svijesti o ravnopravnosti te nedostatak vijesti o potrebi prijavljivanja svih oblika nasilja. Sljedeći cilj bio je postizanje uravnoteženog sudjelovanja žena i muškaraca u političkom i javnom životu. Vijeće Europe zahtijevalo je da reprezentativnost muškaraca i žena ne smije biti manja

---

[7] Eurostat. *Zaposlenost žena u 2014. godini*. Pribavljeno 15.4.2018., sa http://ec.europa.eu/eurostat/web/main/home

[8] Eur-lex (2016, 24. studenoga). *Ravnoteža spolova među savjetodavnim članovima uprava trgovačkih društava uvrštenih na burzama*. Pribavljeno 15.4.2018. sa, https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/?uri=CELEX%3A52013AP0488

od 40% u nijednim političkim ili javnim odlukama. Također tu je i uvođenje mjera koje će osnažiti poticaj žena na sudjelovanje u izborima. Posljednji cilj bio je postizanje ravnopravnosti spolova u svim politikama i mjerama. Vijeće Europe zahtijevalo je da se vrši utjecaj na različita područja pravosuđa, lokalnih politika, medije, kulturu, obrazovanje, sport i sl., kako bi se rodna osviještenost što više raspršila. [9]

Kao jedna od podupirućih mjera ženama predlažu se trening programi koji predstavljaju važnu strategiju za jačanje kompetencija koje bi uvelike olakšale obavljanje menadžerskih poslova ženama. Osim što bi omogućili lakše upravljanje takvim pozicijama, smanjili bi se negativni utjecaji stereotipa (Vrcelj, 2014).

Iako su žene u svim dobnim skupinama do pedesete godine života obrazovanije od muškaraca, njihova zastupljenost na vodećim pozicijama u tvrtkama, zanemariva je. Ponovo, ovakvo stanje javlja se očito zbog stereotipa koji liderske funkcije namjenjuje muškarcima (Lučić, 2014).

Unatoč brojnim centrima za obrazovanje žena i različitim tečajevima, žene su svjesne da je za njihov uspjeh potrebno nešto više od pukog tečaja te se shodno tome veliki broj žena odlučuje na obrazovanje na visokim učilištima.

Podaci Državnog zavoda za statistiku u sljedećoj tablici (Slika 2) pokazuju studente i studentice upisane na visoka učilišta u akademskoj godini 2016./2017. Iz podataka je vidljiv manji broj upisanih muškaraca nego li žena. Od ukupnih 160 361, 90 924 otpada na studentice, a 69 437 odnosi se na studente. Najviše upisanih studentica bilo je zastupljeno unutar Bolonjskih programa, njih 90 902 od ukupnih 160 248. Najmanje ih je bilo upisanih na sveučilišnim dodiplomskim studijima, njih 22. Najviše muških studenata upisalo je učilišta također prema Bolonjskom programu, njih 69 346, dok ih je najmanje bilo na kratkim stručnim studijima, ukupno 44 od 82. [10]

[9] Council of Europe (2014). *Gender Equality Strategy 2014-2017*. Pribavljeno 11.4.2018. sa, https://www.coe.int/en/web/genderequality/gender-equality-strategy

[10] Državni zavod za statistiku (2017, 2. kolovoza). *Studenti upisani na visoka učilišta prema vrsti studija, godinama studija i spolu u ak. g. 2016. / 2017*. Pribavljeno 23.4.2018., sa https://www.dzs.hr/Hrv_Eng/publication/2017/08-01-07_01_2017.htm

Slika 2:,Studenti upisani na visoka učilišta prema vrsti studija, godinama studija i spolu u ak. g. 2016./2017.

	Način studiranja	Ukupno *Total*	I. godina *1st year*	II. godina *2nd year*	III. godina *3rd year*	IV. godina *4th year*	V. godina *5th year*	VI. godina *6th year*	*Mode of study*	
Visoka učilišta	svega	160 361	61 226	50 960	36 041	7 084	4 211	839	*All*	*Institutions of higher education*
	redoviti	116 234	45 905	37 169	24 002	4 888	3 431	839	*Full-time*	
Visoke škole	svega	7 674	2 879	2 399	2 136	260	.	.	*All*	*Schools of professional higher education*
	redoviti	4 107	1 622	1 227	1 015	243	.	.	*Full-time*	
Veleučilišta	svega	21 757	8 569	6 801	6 315	72	.	.	*All*	*Polytechnics*
	redoviti	12 085	4 899	3 473	3 650	63	.	.	*Full-time*	
Fakulteti	svega	128 685	49 041	41 107	27 131	6 552	4 015	839	*All*	*Faculties*
	redoviti	97 813	38 660	31 816	18 881	4 382	3 235	839	*Full-time*	
Stručni studij	svega	18 654	7 279	5 893	5 482	.	.	.	*All*	*Professional study*
	redoviti	7 924	3 516	2 410	1 998	.	.	.	*Full-time*	
Sveučilišni studij	svega	110 031	41 762	35 214	21 649	6 552	4 015	839	*All*	*University study*
	redoviti	89 889	35 144	29 406	16 883	4 382	3 235	839	*Full-time*	
Umjetničke akademije	svega	2 245	737	653	459	200	196	.	*All*	*Art academies*
	redoviti	2 229	724	653	456	200	196	.	*Full-time*	

4.3. Rodne razlike

Ljudi se rađaju kao pripadnici muškog, odnosno ženskog spola, ali kasnije uče kako biti djevojčice i dječaci odnosno, žene i muškarci. U hrvatskoj jezičnoj i komunikacijskoj praksi termin spol često se zamjenjuje terminom rod, no neophodno je razlučiti ta dva pojma te ih uključiti u praksu, politike, kulture, obrazovanje i ostalih (Borić, 2007).

Prema autorici Borić spol se definira kao biološka razlika između žene i muškarca te se odnosi na činjenicu da je netko rođen kao muška, odnosno ženska osoba. U društvenim znanostima spol se definira kao društvena i zakonska klasifikacija bioloških značajki koje se kod osoba dijele na dvije kategorije, muški i ženski spol (Borić, 2007).

S druge strane naučeno ponašanje čini rodni identitet i rodne uloge koji definiraju društvena ponašanja, stavove i uloge. Kako se ljudi ponašaju prema tek rođenoj bebi ovisi o njenom spolu. Dakle, roditelji i ostali bliski ljudi djetetu ponašaju se prema njemu na stereotipne načine određene kulturom (Hodžić, Bijelić, Cesar, 2003).

Stereotip je generalizirani stav o nekoj drugoj, ali i o vlastitoj skupini gdje su stavovi o našoj vlastitoj skupini najčešće pozitivni dok su o drugim skupinama negativni, iako je moguća i obrnuta situacija (Barada i Jelavić, 2004).

Činjenica da muškarci i žene odrastaju u kulturi čiji su stereotipni obrasci skloni promjenama označava sociološku kategoriju, razliku između muškarca i žene koju nazivamo rod.[11]

Dakle, spol se odnosi na fizičke razlike tijela, a rod na psihološke, društvene i kulturološke razlike između žene i muškarca. Ljudi se rađaju kao pripadnici muškog, odnosno ženskog spola, ali socijalizacijom postepeno uče i usvajaju uloge, ponašanja i stavove koji su prikladni s obzirom na pripadnost određenom spolu (Cesar i sur., 2005).

Socijalizacijom i kognitivnim razvojem dijete ulazi u svijet u kojem počinje razlikovati sebe i drugu djecu te mamu i tatu. Također, djeca starija od dvije godine obično počinju pokazivati želju za igračkama i aktivnostima koje tradicionalno vežemo uz određeni

[11] Council of Europe (2014). *Gender equality strategy*. Pribavljeno 5.4.2018., sa https://rm.coe.int/1680590174

spol. Djevojčice se za razliku od dječaka uključuju u aktivnosti suprotnog roda iako u tom razdoblju započinje razdvajanje rodova. Razdvajanje rodova prisutno je od strane roditelja i odgajatelja. Tako, roditelji djetetu nude igračke te ih potiču na ponašanje koje odgovara njegovu rodu dok odgajatelji, odobravaju, odnosno ne odobravaju postupke koji su u skladu s njegovim rodom. Shodno tome, djevojčicama se dopušta veći raspon ponašanja, a dječacima se prigovara u slučaju odstupanja od muške uloge (Hodžić, Bijelić, Cesar, 2003).

Rodne/spolne uloge odnose se na skup očekivanih postupaka i ponašanja koji upravljaju rodnim odnosima (Borić, 2007). Drugim riječima rodna uloga je način na koji se osoba ponaša kao muško, odnosno žensko (Cesar i sur., 2005).

Rodne uloge se ne stječu, one su pripisane rođenjem. Ako se pojedinac ne pridržava naputaka za rodne uloge, riskira pojavu društvenih sankcija koje mogu varirati od čuđenja i podsmjeha do otvorenog neprihvaćanja te osobe u društvenoj okolini (Barada, Jelavić, 2004).

Rodne razlike odnose se na očigledne razlike između muškarca i žene pod kojima podrazumijevamo izgled, ličnosti i ponašanja koju su ili biološki ili kulturno određena (Barada, Jelavić, 2004).

Autori Vasta, Haith i Miller (1998) osvrnuli su se na kognitivne razlike između muškaraca i žena, točnije na jezične i verbalne sposobnosti, numeričke sposobnosti te sposobnosti prostornog predočavanja.

Kada je riječ o jezičnim i verbalnim sposobnostima većina psihologa slaže se s vjerojatnošću postojanja biološke osnove razvoja verbalnih sposobnosti. Tako, istraživanja pokazuju da je raniji razvoj verbalnih sposobnosti prisutniji kod djevojčica nego li kod dječaka (Vasta, Haith i Miller, 1998).

Govoreći o numeričkim sposobnostima, također možemo reći da se i one ranije razvijaju kod djevojčica pa tako djevojčice počinju ranije upotrebljavati brojeve. Tijekom daljnjeg obrazovanja djevojčice i dalje bolje računaju, ali su dječaci bolji u rješavanju problemskih zadatka te počinju pomalo postizati bolje uspjehe u matematičkim zadacima. Zašto dolazi do takvih promjena nema dokaza, ali pretpostavlja se da djevojčice počinju sve više percipirati matematiku i računanje kao mušku aktivnost, dok s druge strane roditelji pružaju više potpore dječacima u tom području (Vasta, Haith i Miller, 1998).

Zbog različite organizacije lijeve i desne polutke mozga, djevojčice teže rješavaju i zadatke koje se odnose na sposobnosti prostornog predočavanja. No, osim biološke dimenzije, postoje i kulturne, odnosno socijalizacijske odrednice koje utječu na razvoj takvih sposobnosti. Na primjer, dječaci se više igraju s kockicama i ostalim mehaničkim igračkama koje upravo utječu na razvoj prostorne dimenzije. Iako žene nisu dobre u zadacima položaja likova u prostoru, one postižu bolji uspjeh u zadacima prisjećanja verbalnog materijala (Vasta, Haith i Miller, 1998).

4.4. Teorije usvajanja rodnih uloga i rodnih identiteta

S obzirom na to da je nemoguće ustvrditi na koji način se pod utjecajem okruženja usvajaju rodne uloge, u daljnjem tekstu navodi se opis teorije koje mogu dati odgovor na to pitanje. Iako su uglavnom sve teorije fokusirane na razdoblje ranog djetinjstva, ključno ih je spomenuti jer je svakako bitno za daljnje obrazovanje i shvaćanje rodne osviještenosti.

Kroz cjelokupni proces odgoja roditelji svoju djecu uče prikladnim aktivnostima, stavovima, ulogama i ponašanju. Takvo naučeno ponašanje čini rodni identitet (Herceg, Tešija i sur., 2010).

Teorije o identifikaciji sadržane su u Freudovoj psihoanalitičkoj teoriji. U svojoj teoriji Freud smatra kako svaka ličnost u svojem razvoju prolazi kroz četiri temeljna stadija: oralni, analni, falusni i genitalni. Upravo u falusnom stadiju, prema Freudu, usvajaju se rodni identiteti i rodne uloge. Razlog tom razvoju je u anatomskoj diferencijaciji žena i muškaraca. Te anatomske/spolne razlike kod djece nisu toliko izražene sve do stadija psiho-seksualnog razvitka u razdoblju oko četvrte godine života. Taj stadij okarakteriziran je dvjema pojavama, kod dječaka ona se naziva Edipov kompleks, dok je kod curica to nazvano Elektrinim kompleksom. Ti kompleksi razvijaju snažne emocije koje su ponajprije usmjerene prema roditeljima. U tim trenucima djeca prihvaćaju spolno specifična ponašanja, primjerice dječak počinje gledati na oca kao na suparnika kada je riječ o borbi za majčinu ljubav i pažnju. Iako ga gleda kao suparnika ustvari on nastoji biti baš poput njega te se tako pokušava identificirati s njime (Freud, 1969, prema Maleš, 1988).

Maleš (1998) spominje i ostale teorije koje objašnjavaju procese identifikacije. Jedna od teorija je Lynnova teorija identifikacije. Lynn kaže kako se u prvim godinama života i dječaci i djevojčice poistovjećuju s majkom. Nakon toga, djevojčice ostaju na tom putu poistovjećivanja s majkom uz učenje različitih lekcija o rodnom identificiranju dok su dječaci primorani odvojiti se od majke te o rodnim identitetima učiti kroz otkrivanje i rješavanje problema (Lynn, 1967, prema Maleš, 1988).

Freudov koncept psihoanalitičkog razvitka prihvaćaju Parson i Bales (1955). Razlikuju se jedino u usvajanju uloge spola, odnosno roda. Naime, oni ne smatraju da se proces identifikacije odvija putem identifikacije suprotnog spola roditelja već da se on odvija u kulturnom kontekstu. Dakle, proces identifikacije je rezultat utjecaja kulture. Za razliku od Freudove i Lynnove teorije koji smatraju da dječaci čvršće usvajaju uloge spola i roda, Parson i Bales smatraju kako dječaci imaju većih problema od djevojčica kada je riječ o emancipaciji unutar obiteljskog sistema (Parson, Bales, 1955, prema Maleš, 1988).

Spominjući spolno tipično ponašanje ne smijemo zaboraviti na teoriju socijalnog učenja koja je usmjerena na različito tretiranje različitih spolova kao temelj spolne identifikacije. Dakle, spolne razlike nastaju zahvaljujući konstantnim ljudskim reakcijama na ponašanja koje je određena kultura namijenila određenom spolu (Maleš, 1988).

Teorija koja se značajno razlikuje od gore navedenih teorija jest kognitivno-razvojna teorija. Začetnik ove teorije je Kohlberg koji smatra da je dijete aktivni sudionik u svom životnom okruženju te da je on jedinka koja organizira svoja osjetila i znanja s obzirom na ono što čuje i vidi u svojoj okolini. Dakle težište stavlja na kognitivnu aktivnost, sposobnost selekcije i organiziranja vlastitih misli, saznanja i razumijevanja. Također, ne pridaje toliku važnost identifikaciji s roditeljem istog spola jer smatra da dijete najprije treba steći muško-ženske vrijednosti. Kritike na račun ove teorije idu u prilog tome što pored kognitivnog aspekta autor previše zapostavlja emocionalne činitelje (Kohlberg, 1966, prema Maleš ,1988).

4.5. Razvoj predrasuda i stereotipa kod djece

Osim na razvoj rodnih uloga i rodnih identiteta, roditelji imaju veliki utjecaj i na razvoj predrasuda i stereotipa kod djece. Maričić (2009) navodi nekoliko bitnih čimbenika za koje smatra da je važno voditi računa o njima kada je riječ o razumijevanju predrasuda kod djece:

1) *Razlikovanje kognitivnih procesa vezanih uz predrasude odraslih i djece*

   Pojam predrasuda kod djece možemo približiti pojmu odraslih tek u srednjem djetinjstvu, kada dijete ima određeni stupanj kontrole nad svojim misaonim i ponašajnim aktivnostima.

2) *Neprimjenjivost nekih teorija i objašnjenja predrasuda odraslih na predrasude kod djece*

   Djeca u većini životnih situacija ocrtavaju stavove okoline, stoga nisu odgovorna za svoje predrasude za razliku od odraslih koji imaju veće životno iskustvo.

U iskazivanju predrasuda prema određenim objektima potrebno je proći kroz različite pristupe kako bi se vidjela sličnost, odnosno različitost dječjih predrasuda. Drugim riječima, ne možemo primijeniti ista teorijska objašnjenja za različite objekte.

Kognitivno - razvojna teorija navodi kako djeca prepoznaju i poštuju sličnosti i razlike unutar svoje grupe, ali i između drugih grupa tek od desete do petnaeste godine. No, kasnija istraživanja dokazala su da su djeca u dobi od sedam i osam godina sposobna razumjeti stavove prema drugim grupama (Doyle, Beaudet i Aboud, 1988; prema Maričić, 2009).

Autor Sherif (1966, prema Pennigton, 1977) u svojem istraživanju ispitivao je sukobe između grupa te suradnju unutar grupa koje su bile sastavljene od dječaka starih 11-12 godina. Dječaci su pohađali ljetni školski kamp u Sjedinjenim Američkim Državama. Istraživanje je trajalo tri tjedna te je bilo označeno s tri stupnja od kojih je svaki trajao tjedan dana. Prva dva stupnja odnose se na razvoj sukoba, a treći stupanj bavi se smanjivanjem sukoba (Pennington, 1997).

Stupanj 1

Stupanj 1 sastojao se od dva eksperimenta, a i b. U eksperimentu a svi dječaci su boravili zajedno tjedan dana, tijekom tih tjedan dana obavljali su razne aktivnosti. U eksperimentu b, dječaci su proveli tjedan dana u jednoj od grupa koje su bile na stupnju 2. Nijedna od grupa nije bila svjesna postojanja ostalih grupa.

Stupanj 2

Dječaci koji su bili uključeni u eksperiment 2 premješteni su u ljetni kamp te su podijeljeni u dvije grupe. U eksperimentu b dvije grupe dovedene su zajedno, u isto vrijeme, u kamp. Autor istraživanja organizirao je niz natjecanja koja su se provodila između grupa.

Stupanj 3

Suradnja između grupa bila je ohrabrena postavljanjem ciljeva koji su se mogli postići samo ako su grupe surađivale.

Dječaci koji su na stupnju 1 bili zajedno, kasnije su podijeljeni u dvije grupe. Podijeljeni su tako da je oko 2/3 prijatelja bilo kojeg dječaka bilo u drugoj grupi. nakon podijele, Sherif je usporedio promjene u obrascima prijateljstava na eksperimentalnim stupnjevima 1 i 2.

Tablica 1. ***Promjene u izboru prijatelja prije i nakon natjecanja grupa*** **(Sherif, 1966, prema Pennington, 1997, str.123).**

ČLANSTVO DJEČAKA				
PRIJATELJI IZABRANI IZ	GRUPA A		GRUPA B	
	PRIJE	POSLIJE	PRIJE	POSLIJE
GRUPA A	35%	95%	65%	12%
GRUPA B	65%	5%	35%	88%

Tablica 1, pokazuje kako su natjecanja između grupa na stupnju 2 rezultirala promjenom obrazaca prijateljstva, odnosno prijateljstvo je u konačnici bilo ograničeno

na blisku grupu. U stupnju 1 u kojem su grupe bile odvojene jedna od druge, Sherif je uočio dramatične promjene nakon provedenog međugrupnog natjecanja. Tijekom stupnja 2, zbog nastalih razlika između grupa, došlo je i do otvorenog sukoba u kojem su se dječaci nazivali pogrdnim imenima, odbijali su objedovati s drugom grupom, gledati film i slično. Ovim istraživanjem dokazalo se kako međugrupno natjecanje može svakako započeti prijateljski, ali isto tako može i završiti sa sukobljenim stranama, na nimalo prijateljski način. Razlog novonastale situacije leži u nagradi koju može dobiti samo jedna grupa. Nakon dobivene nagrade, dalja grupa se počinje stereotipizirati dok se bliža grupa počinje previše cijeniti (Pennington, 1997).
Usporedbe koje neki pojedinac izvodi na osnovu statusa i vrijednosti vode do socijalnog natjecanja. Socijalna natjecanja nastaju jer ljudi teže pripadanju cijenjenih grupa te onda nastoje prikazati svoju grupu u boljem svjetlu od neke dalje grupe. Kako bi se bliska grupa unaprijedila, daljoj grupi pripisuju se brojni lažni stereotipi i negativne vrijednosti (Pennington, 1997).

Autori Aronson, Wilson, Akert, (2005), opisuju šest uvjeta koji opisuju načine ublažavanja predrasuda:

1. *Međusobna zavisnost/ovisnost*

Sherif (1961, prema Aronson, Wilson i Akert, 2005) je u svom istraživanju uspio smanjiti osjećaje neprijateljstva tako da je postavio dvije grupe dječaka u situacije u kojima su iskusili međusobnu zavisnost, odnosno ovisnost.
Takvu situaciju najbolje je opisati kroz situaciju koja im se dogodila za vrijeme izleta kada je zaglavio kamion. Kamion je trebalo pogurnuti kako bi izašao iz škripca. Dječaci su uspjeli u naumu što je dovelo do smanjenja neprijateljskih osjećaja i negativnih stereotipiziranja.

2. *Zajednički cilj*

Neprijateljstvo se smanjilo kada su se grupe našle u takvoj situaciji u kojoj su trebale surađivati tako da jedna grupa nije mogla bez pomoći druge grupe te su se morale osloniti jedna na drugu kako bi postigle zajednički cilj.

3. *Ravnopravan status*

Svi članovi u grupama moraju imati jednaki status. Dogodi li se da status nije jednak, moguće je da interakcije krenu pratiti stereotipne obrasce. U tom slučaju kontakt i interakcija bi trebali voditi ka opovrgavanju negativnih stereotipnih vjerovanja. No, u slučaju da je status uistinu nejednak, njihove interakcije će biti pod utjecajem te razlike u statusu. Na taj način nitko neće naučiti nove, odnosno opovrgavajuće informacije o drugoj grupi (Pettigrew, 1969; Wilder, 1984; prema Aronson, Wilson i Akert, 2005).

4. *Neformalno okruženje*

Kako bi se potaknulo razumijevanje i međusobno upoznavanje dvije grupe, okruženje treba biti prijateljsko i neformalno. U takvom okruženju članovi iste grupe mogu biti u izravnoj interakciji s ostalim članovima vanjske grupe (Wilder, 1984, prema Aronson, Wilson i Akert, 2005).

5. *Višestruki kontakti*

Važno je da postoji vjerovanje kako su članovi vanjske grupe koje upoznamo tipični za svoju grupu. Drugim riječima, trebali bismo naučiti kako su vjerovanja o vanjskoj grupi pogrešna u slučaju prijateljske i neformalne interakcije s više članova vanjske grupe (Wilder, 1984, prema Aronson, Wilson i Akert, 2005).

6. *Socijalna norma jednakosti/ravnopravnosti*

Moć socijalnih normi velika je te se s lakoćom može upotrijebiti kao sredstvo za motiviranje na približavanje članovima vanjske grupe. Tako na primjer učitelj u svojoj učionici stvara i potiče normu prihvaćanja i tolerancije koju učenici s vremenom prihvaćaju te usklađuju svoje ponašanje u skladu s time (Aronson, Wilson i Akert, 2005).

Pennington (1997) navodi dva načina smanjivanja disonance predrasuda i sukoba:

1. Promjena stava osobe
2. Prekid prijateljstva

Prvi način vodi do smanjivanja predrasuda dok drugi vodi do povećanja predrasuda.

Worchel i sur. (1977, prema Pennington, 1997) su uočili kako su grupe koje su na početku surađivale, kasnije pozitivno reagirale bez obzira na to jesu li doživjele neuspjeh ili uspjeh. S druge strane, različito su reagirale grupe koje su se na početku natjecale. Kod uspjeha, uslijedili su pozitivni stavovi i veća komunikacija s daljom grupom. U slučaju neuspjeha, svaka grupa držala se za sebe, a stavovi prema daljnjoj grupi ostali su negativniji. Stoga, veoma je bitno ne zaboraviti na povijest odnosa grupa prije natjecanja i prije nego što se može predvidjeti kakvi bi pokušaji smanjenja predrasuda mogli biti (Pennington,1997).

5. TEMELJI RODNO OSJETLJIVOG OBRAZOVANJA

5.1. Zakonski okviri rodno osjetljivog obrazovanja

U ovom poglavlju prikazani su zakonski okviri doneseni na području Republike Hrvatske i Europe, a odnose se upravo na uklanjanje rodnih stereotipa i predrasuda te na uspostavljanje ravnopravnosti spolova u području obrazovanja kao bitne stavke svih međunarodnih standardnih okvira.

Hrvatska ima uspostavljen institucionalni okvir za provedbu nacionalne politike ili načela ravnopravnosti spolova na svim razinama vlasti. Takav okvir čini osnovu za kreiranje učinkovitih mjera i politika za promicanje svijesti o ravnopravnosti spolova. Tijekom godina Hrvatska je doživjela mnoge promjene u provedbi politike za ravnopravnost spolova (Štimac Radin, 2006).

Početak razvoja institucionalnog okvira za promicanje ravnopravnosti najbolje je promatrati od UN-one Četvrte svjetske konferencije o ženama u Pekingu.

Godina koju treba svakako istaknuti jest 1992. kada je Hrvatska postala strankom Konvencija o ukidanju svih oblika diskriminacije žena koja je uz Ustav, osnovni pravni akt za uređenje pravnog položaja žena u Republici Hrvatskoj. Temeljem Pekinške platforme, Povjerenstvo za jednakost spolova 1997. godine izradilo je Nacionalnu politiku za promicanje jednakosti koja je predviđala ciljeve na kritičkim područjima koje je trebalo postići do 2000. godine (Cesar i sur., 2005).

2000. godine Republika Hrvatska postala je potpisnicom Fakultativnog protokola uz Konvenciju čija važnost se ogleda u mogućnosti slanja pritužbi na diskriminatorna postupanja država direktno Odboru UN-a za ukidanje svih oblika diskriminacije žena (Cesar i sur., 2005).

Promjene Ustava Republike Hrvatske iz 2000. godine ističu ravnopravnost spolova kao jednu od temeljnih odredbi Ustava (Štimac Radin, 2006).

2001. godine krenulo se u izradu nove Nacionalne politike koja je trebala nadomjestiti sve nedostatke prethodne Nacionalne politike. Hrvatski sabor je 4. prosinca 2001. godine usvojio novu Nacionalnu politiku za promicanje ravnopravnosti spolova s Programom provedbe nacionalne politike za promicanje ravnopravnosti spolova u Republici Hrvatskoj od 2001. godine do 2005. godine (Sobol, 2004).

Ciljevi nove Nacionalne politike su: promicati prava žena u svim područjima ljudskog djelovanja, osvješćivati žene u svim sredinama o njihovom stvarnom položaju i potrebi usklađivanja s općeljudskim standardima te osigurati potporu ženama u ostvarenju njihovih prava. Iste godine, 2001., konstruiran je Odbor za ravnopravnost spolova u kojem se raspravlja o prijedlozima i poticajima za donošenje zakona vezanih uz ostvarenje načela ravnopravnosti spolova (Sobol, 2004).

Temeljem odredbi Nacionalne politike za promicanje ravnopravnosti spolova u srpnju 2003. godine, na snagu je stupio Zakon o ravnopravnosti spolova kojim se utvrđuju opće osnove za zaštitu i promicanje ravnopravnosti spolova te se definira način zaštite od diskriminacije na temelju spola i stvaranje jednakih mogućnosti za žene i muškarce (Sobol, 2004).

Sadržaji navedeni unutar Zakona o ravnopravnosti spolova trebaju promicati nediskriminirana znanja o ženama i muškarcima, uklanjati rodne stereotipe u obrazovanju na svim razinama i uvažavati rodne aspekte u svim obrazovnim područjima (Štimac Radin, 2006).

Stoga je veoma bitno podizati svijest i edukaciju o ravnopravnosti spolova i za obrazovno osoblje, ali i izrađivati pomoćna nastavna sredstva i materijale za njihove edukacije. Isto tako, idući u skladu s društvenim promjenama, ističe se potreba za novim nastavnim programima i modelima nastave koji promoviraju rodnu ravnopravnost. Osobita pozornost treba biti usmjerena na rodnu dimenziju u nastavnim sadržajima i razvoj općih planova i programa koji su vođeni interesima dječaka i djevojčica. Vođeni njihovim interesima trebamo se pobrinuti, dakle, da njihovo učenje bude relevantno i odgovarajuće, odnosno da nastavnici/e analiziraju i propituju obrazovne materijale. Na taj način može se uvelike pridonijeti uklanjanju stereotipa i diskriminirajućih sadržaja koji se mogu prenositi u različitim sadržajima (Štimac Radin, 2010).

5.2. Rodno osviještena politika i principi rodne osviještenosti u odgojno obrazovnom sustavu

Pored uklanjanja stereotipa, element koji nedostaje za izgradnju nediskriminirajućih rodnih stavova je uvođenje rodno osviještenog odgoja i obrazovanja u cjelokupni

obrazovni sustav. Prvenstveno, potrebno je omogućiti kontinuiranu edukaciju nastavnog osoblja kako bi se potaknulo aktivno stjecanje znanja o ravnopravnosti spolova. Jedan od konačnih ciljeva jest spoznaja što ravnopravnost uistinu opisuje. Ravnopravnost spolova označuje jednaku prisutnost muškaraca i žena u svim područjima javnog i privatnog života, što znači da uživaju jednak status u društvu, jednake mogućnosti za ostvarivanje svojih prava te jednaku korist od ostvarenih rezultata. Pravne stručnjakinje/ci smatraju kako je ravnopravnost objektivni pravni pojam, a svako njeno prakticiranje koje uključuje povredu nekog subjektivnog prava utječe na njeno poimanje (Borić, 2007). Ravnopravnost pretpostavlja jednako uključivanje žena i muškaraca u sve aspekte života i društva, a za cilj ima širenje pravednosti i preuzimanje odgovornosti, kvalitete života, uspješnosti i učinkovitosti.

Pretpostavka i uvjet za postizanje jednakosti žena i muškaraca je ravnopravnost. Prvo ostvarenje ravnopravnost je postigla putem prava žena na participiranje u javnosti te kasnije putem prava na obrazovanje, a onda i putem prava u sferi rada (Kašić, Marijan i Pešut, 2005).

Nažalost, promjene dolaze sporije no što se to od njih očekuje, stoga cjelokupno društvo treba poduzeti svjesne napore u provođenju rodno osviještene politike. To uključuje sve razine politika i praksi koje slijede rad odgojno obrazovnih ustanova (Štimac Radin, 2010).

Jednakost prava muškaraca i žena upisana je u niz zakonski odredbi, ugovora te regulatornih aktivnost kao niz vrednota antidiskriminacijskog čina (Kašić, Marijan i Pešut, 2005).

Da bismo shvatili koncept rodno osviještene politike trebamo ući u povijest borbe za prava žena čiji korijeni leže u borbi za politička i građanska prava, poput prava glasa te radnih prava. Bitnu sliku položaja žena u društvu promijenila su dva svjetska rata koja su obilježila razna ekonomska, politička i društvena previranja. Međunarodno priznanje žene su dobile u prvim aktima Ujedinjenih naroda, nakon čega su uslijedili brojni međunarodni dokumenti poput Konvencije o uklanjanju svih oblika nasilja prema ženama (CEDAW; 1979.), Bečke deklaracije (1993.) te Pekinške deklaracije i Platforme za akciju (1995.) (Vranješ, Kučer, 2009).

Ideja o rodno osviještenoj politici proizišla je iz razvojnog programa politika, a uzeta je nakon *Treće svjetske konvencije UN-a o pravima žena* 1985. godine u obliku

strateškog cilja *Platforme za djelovanje* predložene u Pekingu 1995. godine (Shaw, 2003).

Prva svjetska konferencija UN-a o pravima žena održana je 1975. godine u Ciudad de Mexicu te je tada prvi puta naglašena nužnost sudjelovanja žena u političkim zbivanjima. Opća skupština Ujedinjenih naroda svojom rezolucijom broj 3010 (XXVII) proglasila je 1975. godinu Međunarodnom godinom žena. Također, tu je godinu posvetila jačanju aktivnosti za promicanje jednakosti žena i muškaraca, naglašavajući time doprinos žena svjetskomu miru. Nadalje, rezolucijom broj 3520 (XXX) proglasila je razdoblje od 1976. do 1985. godine Desetljećem žena, dok je druga svjetska konferencija UN-a održana u Kopenhagenu 1980. Četvrta svjetska konferencija održana je u Pekingu, a tada je koncept rodno osjetljive politike postao bitan pravac razvoja na međunarodnom planu. Nakon konferencije koncept je postao sve više prihvaćen te su ga počele primjenjivati i razne nacionalne politike (Vranješ, Kučer, 2009).

Danas, spolno osjetljiva politika nastoji se implementirati diljem svijeta.

Upravo se u dokumentima UN-a nalazi cjelovita definicija pojma osjetljive politike ili „gender mainstreaminga". Radi se o politici jednakih mogućnosti koja za cilj ima utvrđivanje različitih utjecaja na život žena i muškaraca. Kao ključna godina u implementiranju rodno osjetljive politike uzima se 1995. godina kada je Europski parlament osnovao novu radnu skupinu za jednake mogućnosti (Danas: The European Commission's Directorate, General for Employment, Social Affairs and Equal Opportunities) čiji je rezultat bio stvaranje zakonskih i institucionalnih pretpostavki za provedbu rodno osjetljive politike u Europskoj uniji te za primjenu Pekinške platforme za djelovanje (Vranješ, Kučer, 2009).

Prije svega, koncept nam omogućava da rodnu jednakost vidimo kao strategiju koja ocrtava osnaživanje žena u različitim procesima i dokumentima (Borić, 2007).

No, ta se politika ne bavi samo ženama već odnosima između žena i muškaraca za dobrobit oba spola kako bi se uklonile svekolike nejednakosti između njih.[12]

[12] Europska komisija (2008, travanj). *Priručnik za uvođenje rodno osviještene politike u politike zapošljavanja, socijalne uključenosti i socijalne zaštite.* Pribavljeno 18.4.2018. sa, https://ravnopravnost.gov.hr/UserDocsImages/arhiva/preuzimanje/dokumenti/ec/Prirucnik%20za%20uvođenje%20rodno%20osviještene%20politike.pdf

Kao glavno načelo u implementaciji rodne perspektive u planiranju, provedbi, praćenju provedbe i vrednovanju svih javnih politika, programa i akcija u EU, pristup rodno osviještene politike, Europska je komisija prihvatila 1996. godine. Rodno osviještena politika uključuje ograničene pokušaje promicanja jednakosti pri primjeni posebnih mjera za pomoć ženama te mobilizaciju svih općih politika i mjera. Naglasak se stavlja na postizanje jednakosti kroz aktivno i otvoreno razmatranje u fazi planiranja mogućih čimbenika u situacijama u kojoj se nalaze muškarci i žene. To znači sustavno ispitivanje mjera i politika te razmatranje njihovih mogućih učinaka tijekom određivanja i provedbe tih mjera i politika. Prema Vijeću Europe rodno osviještenu politiku definiramo kao (re)organizaciju, unapređivanje, razvoj i evaluaciju političkih procesa u okviru perspektive ravnopravnosti spolova na svim razinama i stupnjevima donesenih putem brojnih političkih odluka.[13]

Dakle, možemo reći kako je rodno osjetljiva politika dugoročna strategija EU-a koja za cilj ima ostvarivanje politike jednakih mogućnosti uz uvažavanje različitosti.

Kao takva službeno je usvojena kao pristup EU-a Amsterdamskim ugovorom iz 1997. godine kada je ujedno i naglašeno jačanje same provedbe politike (Vranješ, Kučer, 2009).

Iako je dakle, jednakost između žena i muškaraca dio projekta EU-a od samih početaka, koncept rodno osviještene politike zapravo je inovativni koncept (Vranješ, Kučer, 2009). Dva su osnovna razloga zbog kojih je ovaj koncept prihvaćen s tolikom voljom. Prvi razlog jest svijest o nužnosti uspostavljanja i ostvarivanja jednakosti te ujedno i brže djelovanje samoga procesa. Drugi razlog ovog koncepta jest političko značenje rodne jednakosti za formiranje drugih politika koje također za cilj imaju uvažavanje razlika i različitosti (Kašić, Marijan i Pešut, 2005).

Važno je napomenuti kako rodno osviještenu politiku ne karakteriziraju jedino pokušaji promicanja rodne ravnopravnosti već je tu prisutan visok stupanj mobilizacije općih političkih praksi te ispitivanje produktivnosti istih. Zahvaljujući rodno osviještenoj politici s većom lakoćom ulazimo u rodnu problematiku te sustavno uvođenje politike u različite projekte, programe te sustave i strukture (Borić, 2007).

---

[13] Europska komisija (2008, travanj). *Priručnik za uvođenje rodno osviještene politike u politike zapošljavanja, socijalne uključenosti i socijalne zaštite*. Pribavljeno 18.4.2018. sa, https://ravnopravnost.gov.hr/UserDocsImages/arhiva/preuzimanje/dokumenti/ec/Prirucnik%20za%20uvođenje%20rodno%20osviještene%20politike.pdf

Kako bi još više spoznali okvir za primjenu rodno osviještene politike postoji niz priručnika koji opisuju njenu metodu te služe kao praktični vodič za svaki od njenih sastavnih dijelova. Ti priručnici uglavnom razlikuju četiri alata ili skupina instrumenata: mjerenje i nadzor, provedba i organizacija, izgradnja svijesti i odgovornosti te provjera politike s obzirom na njene učinke spolove i ocjenjivanje. Također, nalaže se i primjena rodno osviještene politike u četiri koraka. Prvi korak odnosi se na organiziranje, izgradnju svijesti i odgovornosti te uspostavljanje strukturalne i kulturne osnove za demokratsko društvo. Time rečeno podrazumijevamo oblikovanje svrha i ciljeva, pripremu cjelokupnog plana i programa zadaća i odgovornosti svih sudionika uključenih u proces. Drugi je korak učenje o rodnim razlikama. Učenje o rodnim razlikama zahtijeva dostupnost informacija i pokazatelja razvrstanih po spolu te analizu tih informacija kako bismo znali odrediti utječe li politika na svakidašnji život žena i muškaraca. Procjena učinka s obzirom na spol označava treći korak koji nam služi da bismo izbjegli negativne posljedice jednom kada ustanovimo da određena politika uključuje pitanje roda. U slučaju da se ustanovi da politika ipak ima negativan učinak na rodnu jednakost, bitno je ustanoviti načine kojima ih možemo preoblikovati tako da potiču rodnu jednakost, odnosno preoblikovat ćemo politiku što označava četvrti korak.[14]

Kako bi se pojam rodno osjetljive politike u potpunosti uozbiljio, pojavljuju se i mjesta kritike koja propituju sveobuhvatnost ovog koncepta. Temeljna dvojba koja je nastala temeljem prvih komparativnih istraživanja, a odvija se u teorijskim feminističkim krugovima jest u kolikoj mjeri je osviještena politika transformativna strategija. Pod transformativnom strategijom misli se na to koliko ta strategija uključuje različitost, koliko demokraciju, a koliko participaciju. Također, postavlja se pitanje u kolikoj je mjeri politika birokratsko sredstvo integracije jednakosti kao političkog zahtjeva (Kašić, Marijan i Pešut, 2005).

Promicanje ravnopravnosti i jednakosti provodi se kroz različite akcije, različitih naziva poput *pozitivna akcija, pozitivne mjere, afirmativne akcije, te posebne i poticajne mjere*, no sve one za cilj imaju isto, a to je smanjivanje neravnopravnosti i

[14] Europska komisija (2008, travanj). *Priručnik za uvođenje rodno osviještene politike u politike zapošljavanja, socijalne uključenosti i socijalne zaštite*. Pribavljeno 18.4.2018. sa, https://ravnopravnost.gov.hr/UserDocsImages/arhiva/preuzimanje/dokumenti/ec/Prirucnik%20za%20uvođenje%20rodno%20osviještene%20politike.pdf

dokidanje diskriminacije. U pravcu takvih nastojanja donose se različiti programi. U ožujku 2010. godine, na razini Europske Unije, predsjednik Barroso je zajedno s Viviane Reding, predstavio *Žensku povelju* radi koje je donesena *Strategija za ravnopravnost spolova* (Vrcelj, 2014).

Jedan od najviših vrijednosti ustavnog poretka Republike Hrvatske je upravo ravnopravnost spolova. Na prijedlog Vlade Republike Hrvatske, Hrvatski sabor 2006. godine usvaja *Nacionalnu politiku za promicanje ravnopravnosti spolova*. Pravna osnova spomenute politike sadržana je u odredbama Zakona o ravnopravnosti spolova (»Narodne novine«, br. 82/08.), do 15. srpnja 2008. godine bio je na snazi pod nazivom Zakon o ravnopravnosti spolova iz 2003. (»Narodne novine«, br. 116/03.).

Nacionalna politika za promicanje ravnopravnosti spolova usvaja se prvenstveno zbog slijeda obveza preuzetih pristupanjem Republike Hrvatske UN-ovoj *Konvenciji o uklanjanju svih oblika diskriminacije žena* koja kao međunarodni ugovor čini i dio unutarnjeg poretka Republike Hrvatske (Štimac Radin, 2010).

Donošenje Nacionalne politike za promicanje ravnopravnosti spolova 2011-2015. ujedno znači i donošenje jednog od najvažnijih strateških dokumenata kojim se ispunjavaju politički kriteriji u procesu pristupnih pregovora za članstvo Europskoj uniji (Štimac Radin, 2010).

Uz gore spomenuti Zakon o ravnopravnosti spolova, Zakon o radu (»Narodne novine«, br. 149/09.) najvažniji je zakon koji sadržava odredbe za sprječavanje diskriminacije na temelju spola u području rada i zapošljavanja.

Jedan od najvažnijih ciljeva u postizanju potpune ravnopravnosti jest bolji položaj žena na tržištu rada kako bi se uklonili brojni oblici diskriminacije s kojima se susreću pri samom zapošljavanju, a onda i u profesionalnom napredovanju.

Obrazovanje je jedno od ključnih stavki kada je riječ o formiranju stavova, normi i vrijednosti o rodnim ulogama (Herceg, Tešija i sur., 2010).

Različite potrebe dječaka i djevojčica zadovoljavaju se prvenstveno u obiteljskom domu, a zatim u odgojno obrazovnoj ustanovi. Obrazovanje koje djeluje s pravednim pristupom i bez diskriminacije jest rodno odgovarajuće obrazovanje. Rodno odgovarajuće obrazovanje poštuje razlike zasnovane na rodu te priznaje da je rod uz

dob, etničku pripadnost, jezik i religiju dio identiteta učenika.[15] Takva nastava ogleda se u nastavnicima koji potiču razgovore o ravnopravnosti žena i muškaraca, koji kritički gledaju na stereotipno prikazane likove u udžbenicima te koji se jednako ponašaju prema djevojčicama i dječacima. Svaki nastavnik treba imati kompetencije kojima će ukazati učenicima da im njihova rodna pripadnost ne treba predstavljati nikakve prepreke u daljnjem obrazovanju i izboru karijere (Baranović, Jugović i Doolan, 2008).

U hrvatskom obrazovnom sustavu, točnije u cjelokupnom programu, udžbenicima i ostalom nastavnom materijalu vidljiva je nedovoljna zastupljenost tema o rodnoj jednakosti (Herceg, Tešija i sur., 2010).

Obrazovanje žena postaje aktualna tema tek u 21. stoljeću. Kroz povijest nastanka različitih pedagoških ideja i praksi susrećemo se s dobrim i lošim primjerima obrazovanja žena. Tako je u Ateni vrijedilo pravilo za žene koje je glasilo: „Što žena manje zna, to bolje", stoga su se one udavale prilično mlade, a jedina uloga im je bila rađanje djece. S druge strane žene u Sparti su se mogle obrazovati zajedno s dječacima te ih je to činilo izuzetno neovisnima za sudjelovanje u političkom životu države. U Rimu i djevojčice i dječaci bili su jednako obrazovani do određene dobi, nakon čega je obrazovanje ovisilo o socijalnom statusu obitelji. Djevojkama iz aristokratskih obitelji, za razliku od djevojaka iz plebejskih obitelji, bilo je dostupno široko obrazovanje (Vrcelj, Mušanović, 2011).

Od početaka u svim društvima rodni sistemi privilegiraju mušku moć, odnosno nedostatak moći i ovisnost žena o muškarcima. U reproduciranju takvih odnosa sudjeluju obitelj, škola i ostale društvene institucije (Hodžić, Bijelić i Cesar, 2003).

Kada je riječ o obitelji kao o sredini unutar koje se razvijaju predrasude kod djece, bitno je napomenuti kako je važan čimbenik roditeljski stil odgoja. Djeca koja doživljavaju bijes, neprijateljski stav i različite vrste frustracija na dnevnoj bazi imaju veću vjerojatnost kada je u pitanju razvoj predrasuda. Točnije, autoritarni roditelji

[15] Inter-Agency Network for Education in Emergencies (2010). *Rodna ravnopravnost u obrazovanju i kroz obrazovanje - INEE Džepni vodič za rodnu problematiku.* Pribavljeno 5.5.2018. sa, http://toolkit.ineesite.org/toolkit/INEEcms/uploads/1009/INEE_Pocket_Guide_to_Gender_SRB_LoRes[1].pdf

utječu na to da dijete ne tolerira ikakve različitosti (Maričić, 2009, prema Harris, Gough, 1950).

Dakle, nastavnici se svakodnevno susreću sa socijalnim, ekonomskim, kulturnim i rodnim raznolikostima i podjelama. Upravo odnos nastavnika i učenika ima veliku ulogu na rodnu komunikaciju i interakciju u razredu (Kamenov, Galić, 2011).

Posebnost učiteljskog zanimanja jest ta što u svakodnevnoj interakciji s djecom, nastavnici uvijek prenose dio svoje osobnosti i uvjerenja (Maranović, 2010). Utjecaj nastavnika po tom pitanju je golem, ali utjecaj tradicionalnih rodnih obrazaca u obitelji još uvijek prevladava (Miljak, Spajić, 1979, prema Maranović, 2010).

Govoreći o tome, zanimljive su analize koje pokazuju da nastavnici češće znaju reći dječacima da su npr. „sjajni," „daroviti," „blistavi" i „jedinstveni," dok se s druge strane djevojčice podcjenjuje (Liu, 2006, prema Kamenov, Galić, 2011). Također, Liu (2006) navodi kako postoje stereotipno uvriježena pravila kako dječaci postižu bolji uspjeh na matematičkom i prirodoslovnom području, dok su djevojčice bolje u socijalnim vještinama i umjetnosti. Nadalje, uspjeh dječaka često se pripisuje njihovim sposobnostima dok se uspjeh djevojčica pripisuje jedino njihovom trudu i razini poslušnosti pa je tako široko rasprostranjena pretpostavka da su dječaci inteligentniji od djevojčica. Istraživanja su pokazala kako se od dječaka stereotipno traži pomoć oko fizičkih poslova unutar učionice, a od djevojčica oko uređenja iste. Između ostalog od djevojčica se uvijek očekuje da su na satu tiše, mirnije te da sudjeluju više od dječaka. Na taj način spolni stereotipi hrane i guraju „mušku moć" te guraju dječake, dok su djevojčice često samo puki promatrači u razredu. Također, dječaci će češće koristiti bilo kakvu vrstu aktivnosti kako bi privukli nastavnikovu pozornost, dok će djevojčice strpljivo čekati (Pavalko, Gentzler, 1995, prema Vrcelj, 2014). Činjenica koja ukazuje na veličinu problema prisutnog u razredu jest ta da su učenici sami prepoznali navedene razlike kada govorimo o odnosu nastavnika prema dječacima i djevojčicama (Kamenov, Galić, 2011).

Spolni stereotipi nisu rijetkost u nastavnom planu i programu (Vrcelj, 2014).

Društvo koje želi biti inkluzivno treba promijeniti stavove i razlike među spolovima, a obrazovne institucije u tom procesu imaju ključnu ulogu. One uživaju jedinstven položaj u društvu te kao takve imaju veliki utjecaj na podizanje svijesti o problemu, a ujedno tako pružaju nove modele ponašanja (Štimac Radin, 2010).

Promjene u zakonodavnom okviru stvorile su preduvjete za daljnje unaprjeđivanje stanja u području odgoja i obrazovanja.

Prvi korak u postizanju ravnopravnosti spolova u području odgoja i obrazovanja je Zakon o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi (»Narodne novine«, br. 87/08., 86/09., 92/10. i 105/10.). Donošenjem takvog zakona definirani su ciljevi postizanja rodne ravnopravnosti u području odgoja i obrazovanja, a obrazloženje nediskriminacijskog pristupa u nastavnim planovima i programima te uzajamno poštivanje različitosti u krugu školske zajednice doneseno je *Nacionalnim okvirnim kurikulumom za predškolski odgoj i obrazovanje te opće obvezno i srednjoškolsko obrazovanje* (NOK) (Štimac Radin, 2011). Jedno od temeljnih načela NOK-a je smanjivanje, odnosno uklanjanje neravnopravnosti i predrasuda. Kako bi se kvaliteta udžbenika i ostalih nastavnih materijala podigla na višu razinu donesen je Zakon o udžbenicima za osnovnu i srednju školu (»Narodne novine«, br. 27/10.) (Štimac Radin, 2010).

Prelazak na višu ljestvicu u razvoju postignut je Udžbeničkim standardom iz 2007. godine (»Narodne novine«, br. 7/07.) kojim je propisana rodna osjetljivost jezika i sadržaja te usvajanjem Zakona o akademskim i stručnim nazivima i akademskom stupnju 2007. godine (»Narodne novine«, br. 107/07.). Zakon o akademskim i stručnim nazivima i akademskom stupnju donosi odredbu prema kojoj se stručni nazivi te akademski stupnjevi navode u muškom i u ženskom rodu (Štimac Radin, 2010).

Također, važno je spomenuti kako je 2010. godine Vlada Republike Hrvatske osnovala Nacionalni odbor za odgoj i obrazovanje za ljudska prava i demokratsko građanstvo koje za cilj ima promicanje takvog odgoja i obrazovanja koje uvažava ljudska prava i demokratsko građanstvo na svim razinama odgoja i obrazovanja (Štimac Radin, 2010).

Pored rodno osviještene politike u Hrvatskoj se također upotrebljava i sintagma *politika promicanja ravnopravnosti spolova* koja označava posebne mehanizme i mjere pomoću kojih se promiče ravnopravnost spolove (Borić, 2007).

Na nacionalnoj i na lokalnoj razini uvedene su brojne važne zakonodavne promjene koje za cilj s jedne strane imaju suzbijanja diskriminacije žena te s druge strane unapređenje provedbe politike jednakih mogućnosti za oba spola. Shodno takvim

ciljevima, rodnu nediskriminaciju potrebno je promicati upravo unutar sustava obrazovanja (Štimac Radin, 2010).

Rodna ravnopravnost u obrazovanju uključuje različite potrebe djevojčica i dječaka, osiguranje njihova sudjelovanja i uspjeh u okruženju za učenje. S ciljem smanjivanja spolne segregacije Ured za ravnopravnost spolova Vlade Republike Hrvatske donio je *Prijedlog nacrta nacionalne politike za promicanje ravnopravnosti spolova za period od 2006. – 2010. godine*. Unutar strateškog okvira za provedbu politike ravnopravnosti spolova i akcijski plan djelovanja bavi se pitanjima rodno osjetljivog obrazovanja. Prema Uredu za ravnopravnost spolova nacionalni je prioritet bio uvesti rodno osjetljivo obrazovanje na svim razinama te provesti odredbu Zakona o ravnopravnosti spolova. Jedna od odredbi zakona jest uvođenje rodno osjetljivog odgoja i obrazovanja u cjelokupni odgojno obrazovni sustav uz otklanjanje rodnih stereotipa iz udžbenika te sustavnu edukaciju za sve provoditelje odgojno obrazovnog čina. Sljedeća odredba odnosi se na postizanje spolne ravnoteže u odabiru područja obrazovanja gdje će se sustavno poticati uravnotežena zastupljenost oba spola pri upisu u srednju školu. Također, cilj je bio i omogućiti stjecanje znanja o pitanjima ravnopravnosti spolova na akademskoj razini gdje će se poticati znanstvena istraživanja unutar javnog i privatnog života.[16]

Osigurati jednako dostupno i rodno odgovarajuće obrazovanje može se činiti veoma teškim, međutim upravo takve situacije mogu otvoriti vrata za neočekivane promjene. Kada je u pitanju rješavanje rodne problematike unutar obrazovnog sektora presudno je aktivno sudjelovanje i dječaka i djevojčica jer mladi mogu imati snažnu ulogu u promoviranju rodne ravnopravnosti kako u školi tako i u društvu. Promoviranje i programiranje ne mora nužno imati podlogu iza koje stoje brojna stručna znanja. To znači da malene mjere poput jednostavne interakcije, odnosno načina ophođenja jednih prema drugima predstavljaju velike korake prema promjeni. Bavimo li se rodnom ravnopravnošću znači da se bavimo i ljudskim pravima, a to je uvijek

[16] Vlada Republike Hrvatske - Ured za ravnopravnost spolova (2006, rujan). *Prijedlog nacrta nacionalne politike za promicanje ravnopravnosti spolova 2006. – 2010*. Pribavljeno 7.5.2018. sa, https://vlada.gov.hr/UserDocsImages//Sjednice/Arhiva//184-11.pdf

osjetljivo pitanje unutar kojega trebamo biti svjesni lokalnih vjerovanja obitelji, običaja i sl.[17]

Cjelokupni koncept rodno osviještene politike kvalitetno i pozitivno je osmišljen, no u praksi nije dovoljno jasan, a onda ni razrađen. Pored toga, postavlja se pitanje koji je krajnji i glavni cilj. Jedan od glavnih problema tome krije se u prevelikoj zastupljenosti birokracije, odnosno zatvorenosti unutar normativnih i institucionalnih okvira. U Hrvatskoj je taj cjelokupni problem podosta izražen iz već poznatih razloga, a to je da je promicanje politike započelo od nacionalne razine, ali nakon brojnih godina većina lokalnih zajednica nije provela ni primijenila koncepte rodno osjetljive politike (Vranješ i Kučer, 2009). Riječ je o veoma teško prevodivom pojmu upravo iz razloga kompleksnosti njegova sadržaja, broju aspekata koji uključuje, procesualnosti te intenciji (Kašić, Marijan i Pešut, 2005).

5.3. Utjecaj udžbenika na rodnu osjetljivost

Koliko je uistinu prisutno sustavno poticanje jednake zastupljenosti oba spola unutar sustava odgoja i obrazovanja uvidjet ćemo pregledom sadržaja nastavnog materijala. Autorica Belamarić (2010) u svom radu ističe kako veoma često djevojčicama i dječacima pristupamo na različite načine, čak i kada toga nismo svjesni. Pored ostalog, navodi i zamke koje se kriju ne samo u skrivenim porukama različitih medija već ih možemo naći i u slikovnicama i drugim nastavnim materijalima te igračkama (Belamarić, 2010).

Svaka poruka koja se šalje putem medija, udžbenika i igračka na dijete ostavlja dalekosežni utjecaj. Koliko je važan utjecaj udžbenika na usvajanje stavova i ponašanja koja su u skladu sa stereotipnim poimanjem muškog i ženskog spola, toliko je važan i utjecaj slikovnica i bajki (Belamarić, 2010).

Prije nego krenemo na slikovnice i bajke kao jedni od najvažnijih prvih medija s kojima se svako dijete već u ranijim godinama svog djetinjstva susreće, važno je spomenuti i dječje poimanje različitih zanimanja. Djeca veoma brzo uočavaju pojedine

[17] Inter-Agency Network for Education in Emergencies (2010). *Rodna ravnopravnost u obrazovanju i kroz obrazovanje - INEE Džepni vodič za rodnu problematiku*. Pribavljeno 5.5.2018. sa, http://toolkit.ineesite.org/toolkit/INEEcms/uploads/1009/INEE_Pocket_Guide_to_Gender_SRB_LoRes[1].pdf

razlike između statusa zanimanja muškarca i žene. Točnije, djeca već tada daju veću prednost muškim zanimanjima, dok žene minimaliziraju, iako je u pitanju isto radno mjesto. Kao stereotipno vezano radno mjesto djevojčice najčešće navode zanimanja: frizerke, glumice, balerine, učiteljice te liječnice. S druge strane, dječaci navode zanimanja: nogometaša, policajca, mehaničara, pilota, kapetana, glazbenika, znanstvenika i privrednika (Trautner, 1997, prema Kolega, Ramljak, Belamarić, 2011).

Osim izrazite rodne nejednakosti prisutne kod omjera žena i muškaraca koji obavljaju određena zanimanja, djeci se nerealistična slika svijeta pruža i kroz učestalost ponavljanja određenih likova te samim izborom leksika (Kolega, Ramljak, Belamarić, 2011).

Postoje brojna istraživanja koja su dječju literaturu istraživala iz rodne perspektive.

Prvo takvo istraživanje u slikovnicama i knjigama za djecu proveo je Weitzman zajedno sa suradnicima (1972) u razdoblju od 1930. - 1972. godine. Rezultati njegova istraživanja pokazala su kako je zastupljenost ženskih likova puno manja od muških likova. Također, žene su prikazivane u stereotipnim ulogama, dakle, kao pasivne, plahe i uglavnom unutar zidova kuće. Naravno, za razliku od žena, muškarci su prikazivani kao snažni i hrabri te aktivni sudionici javnog života (Weitzman i sur., 1972).

Prema Belaramić (2010) autori zaključuju da se prikazivanje ženskih likova bitno poboljšalo od 1970., ali su rodni stereotipi i dalje dominantni u dječjoj literaturi uključujući najnovije istraživanje Andersona i Hamiltona iz 2007. godine kojim je zaključeno kako profesije i dalje slijede rodne stereotipe (Belamarić, 2010).

Što se tiče rodnih stereotipa u slikovnicama, ni one nam ne odašilju drugačije poruke. Za primjer autorica Belamarić (2010) navodi primjer serija slikovnica Jakov u kojoj se majku prikazuje kako kuha, vodi sina u park i odlazi u kupovinu dok otac radi u garaži i na gradilištu. Jakovljeva želja je kada odraste da bude poput njegovog tate. Pored ostalih primjera našao se onaj "Snježne kraljice" u kojoj Kai optužujućim glasom kaže Gerdi: „Ti si kao i druge djevojčice – cmizdriš!" Takav primjer nalazimo i u domaćoj literaturi, Hlapić kaže Giti: „Teško je s djevojčicama! Sinoć si bila tužna, a sad si gladna." U djelu Winnie Pooh i nema ženskih likova, osim Roove majke dok su u djelima Ivana Kušana djevojčice lažljive i prevrtljive (Belamarić, 2010).

Današnje dječje slikovnice nastavljaju pratiti trend potvrđivanja vjerovanja da su dječaci i muškarci zanimljiviji i važniji nego li djevojčica i žena (Anderson i Hamilton, 2007, prema Belamarić, 2009).

No, kako bi promijenile takvo dugogodišnje stanje autorice Elena i Francesca u svom djelu Priče za laku noć (2017) napisale su stotinu priča o ženama koje su se odlučile suprotstaviti svim društveno nametnutim preprekama poput predrasuda i stereotipa. Zbirku čine znamenite aktivistice, književnice, znanstvenice, vladarice, glazbenice, sportašice i predsjednice današnjice i prošlosti. Zbirka svakako može poslužiti kao konstruktivni materijal za ostvarenje društvene ravnopravnosti. Čitajući ovu knjigu djevojčice uče kako da postanu svjesne svojih i tuđih vrijednosti te jače od svih zadanih prepreka i represivnih elemenata. S druge strane, dječaci će pored ostalog imati prilike uvidjeti koliko su žene mijenjale, odnosno još uvijek mijenjaju čovječanstvo nabolje. Namjera ove zbirke je oblikovati samosvjesnu i odgovornu djecu koja neće biti podložna utjecajima te će razviti svoje vlastito promišljanje i odlučivanje.[18]

Bitno je napomenuti kako dječje priče jednostavno odražavaju i dalje prisutnu skrivenu stvarnost, no to nipošto ne znači da ih kao takve treba zabraniti. Naprotiv, prepoznavši stereotipe, djetetu bismo trebali pružiti pomoć u njihovu otkrivanju kako bismo im nahranili samosvijest, ali ne i pothranili stereotipe (Belamarić, 2010).

Povezanost slikovnica koje naglašavaju stereotipne muške i ženske uloge te ponašanja istraživala je Ashton (1983) (Ashton, 1983, prema Belamarić, 2009). Ashton je dokazala kako su se djeca nakon pročitane rodno stereotipne slikovnice češće igrala stereotipnim igračkama od djece kojima je čitana nestereotipna slikovnica.

U Hrvatskoj nema sustavnih istraživanja o stereotipima koji se pojavljuju u dječjim slikovnicama, postoje istraživanja koja se bave postojanjem stereotipa u udžbenicima za srednju i osnovnu školu. Najčešće su provođena istraživanja upravo na čitankama zato što one pružaju širi sadržajni okvir koji se odnosi na analizu rodnih sastavnica od udžbenika iz drugih nastavnih predmeta.

[18] Cmuk, M. (2017, 11. prosinca). *Knjiga ispod klupe: Priče za laku noć za mlade buntovnice*. Pribavljeno 24.6.2018., sa http://rijeka2020.eu/knjiga-ispod-klupe-price-za-laku-noc-za-mlade-buntovnice/

Kako navodi Baranović (2010), u Hrvatskoj je analiza čitanki najznačajnija jer upravo one su najčešće korišteno nastavno sredstvo u školama.

Autorice Baranović, Jugović i Doolan smatraju kako se rodno osjetljivom čitankom može nazvati ona kod koje je broj autora, autorica i dodataka u tekstovima ujednačen, kod kojih su pitanja za diskusiju formulirana u oba roda ili se učenicima i učenicama obraćaju u neutralnoj formi, kod kojih su likovi prikazani na rodno nestereotipan način te kod kojih se stereotipni prikazi propituju popratnim pitanjima uz tekst.

Iz svega gore navedenog zaključujemo kako je veoma važno naglasiti autoricama i autorima školskih udžbenika koliko je važno da ravnopravnost spolova bude jedan od kriterija razvoja istih. Dakle, u kolikoj mjeri će udžbenici prikazivati određene rodne stereotipe ovisi upravo o nastavnicama i nastavnicima te o njihovoj analizi i propitivanju sadržaja koji se nalaze unutra udžbenika (Štimac Radin, 2010).

Autori Štimac i Radin isto tako ističu koje su sve zakonske norme poduzete da do takvih slučajeva ne di došlo. Rodna osjetljivost jezika i sadržaja propisana je *Udžbeničkim standardom* iz 2007. godine koji je svoje pojačanje dobio usvajanjem Zakona o akademskim i stručnim nazivima i akademskom stupnju 2007. godine prema kojem postoji obveza navođenja stručnih naziva i akademskih stupnjeva u muškom i u ženskom rodu. (Štimac Radin, 2011, a).

Povijesni razvoj društva postavio je temelje za razvoj stereotipa. Upravo iz tog razloga trebamo više pažnje posvetiti udžbenicima iz kojih će novi naraštaji djece učiti. Djeca koja se razvijaju u tradicionalnim stereotipnim okruženjima imaju veći rizik za nemogućnost ostvarivanja kompetencija i vještina potrebnih za uspjeh u sferi profesionalnog razvoja. Odgoj i obrazovanje kojim se potiče usvajanje i muških i ženskih osobina omogućuje cjeloviti razvoj djeteta te time donosi učinkovitije prolaženje kroz različite životne situacije (Kolega, Ramljak i Belamarić, 2011). Također, donesen je i *Pravilnik o sadržaju i obliku svjedodžbi i drugih javnih isprava te pedagoškoj dokumentaciji i evidenciji u školskim ustanovama* kojim se postupa u skladu s propisanim jezičnim standardima za sadržaje svjedodžbi i učeničkih knjižica. (Štimac Radin, 2011.a)

5.4. Primjeri dobre prakse

Kada je riječ o obrazovanju i stručnom usavršavanju koje se odnosi na poticanje ravnopravnosti unutar odgojno obrazovnog sustava, došlo je do velikog broja inicijativa. Te inicijative javljaju se osobito u oblikovanju školskog kurikuluma koji ne predstavlja negativne pristupe o stereotipima, već naprotiv bavi se pitanjima ženstvenosti i muškosti kroz socijalno i osobno obrazovanje te se usredotočuje na predmete u kojima je spol podzastupljen.

Savezna vlada u Njemačkoj, u posljednjih 30 godina, uvela je brojne inicijative za uklanjanje rodnih stereotipa. *Girls Days* i *New Paths for Boys* inicijative su koje su ostavile veliki utisak na izbor profesionalnih karijera dječaka i djevojčica. One djevojčicama i dječacima pružaju prilike da isprobaju nove predmete te im daju privremena radna mjesta gdje se imaju prilike susresti s netradicionalnim radnim mjestima. Za djevojčice to može biti inženjering, znanost ili tehnologija, dok bi za dječake mogla biti skrb o djeci ili slično. Materijali i publicitet događaja dostupni su i relevantni za mlade ljude, koji su također konzultirani u projektima. Posebni projekti se provode na razini škola i lokalnih vlasti. Umrežavanje između projekata, sudionika i različitih razina vlasti, nevladine organizacije, sindikata i poslodavaca, ključni je element uspjeha tih projekata. Sažetak glavnih pretpostavki za uspjeh u rješavanju spolne nejednakosti jest:

1. Politička volja i političko vodstvo u podupiranju i razvoju mjera za uklanjanje spolnih stereotipa.
2. Resursi za akcije za okončanje rodnih stereotipa s mogućnošću održivosti i dugoročno financiranje ako mjere pokazuju dobre rezultate.
3. Uključivanje rodnih stereotipa u zakonodavstvo o ravnopravnosti spolova i inicijative mainstreaminga.
4. Partnerstvo s više sudionika ključno je za osiguranje širokog utjecaja.
5. Osposobljavanje i podizanje svijesti o rodnom stereotipu za političare, kreatore politike, medija, učitelja i praktičara na svim područjima gospodarskog i društvenog života.
6. Osiguranje sredstava za uklanjanja rodnih stereotipa.

7. Obraćanje posebne pozornost na obrazovanje na razini osnovne škole i na obrazovanje nastavnika.
8. Strateški pristup rodnom stereotipu koji rezultira različitim slojevima vlada, poslodavci, sindikati i nevladine organizacije.

Nekoliko je zemalja uvelo posebne inicijative za djevojke. Na primjer, Luksemburg je uveo Dan djevojčica 2002. godine, nakon čega slijedi Dan dječaka u 2007. godini. Trenutačno je inicijativa usmjerena na srednjoškolce, no u tijeku je i razmatranje inicijative za mlađu školsku djecu. Program je bio ocijenjen veoma pozitivnom ocjenom. U Austriji postoji sličan nacionalni program za adresiranje rodnih stereotipa. Dječji dan uveden je 2007. godine. Nasuprot tome, u Švedskoj je pristup bio usmjeren na rodno stereotipiziranje pristupu mainstreaminga. Na primjer, nastavnicima je predodređeno osposobljavanje samo za određeni spol, a od škola se tražilo poduzimanje konkretnih akcija jednakosti. U Finskoj su rodni stereotipi riješeni kao dio vladinih strategija za jednake plaće, 2007-2011. U Velikoj Britaniji projekt nacionalne vlade, *Gender Agenda*, usmjeren je na nedovoljnu učinkovitost dječaka i djevojčica. Materijali za podizanje svijesti o nastavnicima i mladih su pomogli poboljšanju razumijevanja rodnih stereotipa u školama. Postoje i mjere za izgradnju povjerenja djevojaka i rješavanje specifičnih problema s kojima se suočavaju crnačke i etničke manjine. U Španjolskoj novi zakon o ravnopravnosti spolova daje dužnost vladi da promiče ravnopravnost i rješava rodne stereotipe, usredotočujući se na utjecaj pojmova ženstvenosti i muškosti u javnom životu.[19]

Evo nekoliko ideja za poboljšanje ravnopravnosti spolova u vašem razredu:

1. Ako pronađete više muških autora, znanstvenika i matematičara koji se nalaze u udžbeniku koji koristite, učinite vlastito istraživanje i dodajte više značajnih žena.
2. Budite svjesni broja učenica koje prozovete. Budite aktivni u osiguravanju da su svi učenici (bez obzira na spol, etničku pripadnost, jezik ili sposobnost učenja) jednako uključeni u sve rasprave i aktivnosti.

---

[19] European Comission (2009). *Programme of Exchange of Good Practices on Gender Equality*. Pribavljeno sa https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&ved=0ahUKEwjSvvrC57TbAhULS5oKHVJkD9gQFggpMAA&url=http%3A%2F%2Fec.europa.eu%2Fsocial%2FBlobServlet%3FdocId%3D3273%26langId%3Den&usg=AOvVaw1v5bHLUfqAtZp8_C-Hf030

3. Istaknite seksističke pojmove ili terminologiju u tekstovima koji se koriste u učionici bilo da se nalazi unutar lekcije udžbenika, članka iz časopisa, pjesme, izvješća o istraživanju i sl. Također možete istaknuti i rodno stereotipizirani jezik kojim se učenici koriste u učionici te ga iskoristiti za pozivanje rasprave.
4. Snimajte svoju nastavu i pregledajte svoje interakcije s učenicima. Možete pozvati i kolegu da vas gleda kako podučavate te na taj način možete bolje uočiti koji učenici postavljaju pitanja i kakvu vrstu pitanja postavljaju.
5. Isplanirajte i izrealizirajte lekciju ili jedinicu studija temeljenu na istraživanju vaših učenika koje uključuje pitanja rodnosti, samopoimanja i jednakosti.[20]

Autorica Shane Safir (2015)[21] ističe 3 prakse promicanja jednakosti u učionici.

Praksa 1: Koristite štapiće

Štapići su jeftin i moćan način da provjerite stereotipe i predrasude djece. Umjesto drvenih štapića možete iskoristiti indeksne kartice, oznake za stranice knjiga i sl. Na svaki štapić napišete ime jednog učenika te ih stavite sve u čašu ili staklenku. Pripremite i drugu, praznu čašu ili staklenku za "korištene" štapiće. Svaki puta kada započnete raspravu o rodnoj jednakosti, izvucite slučajnim odabirom jedan štapić i zatražite od tog učenika da podijeli svoje mišljenje na tu temu. Nakon što je učenik podijelio svoje mišljenje, bacite štapić u drugu čašu i nastavite raspravu dok svaki učenik ne dođe na red.

Praksa 2: Podaci o sudjelovanju

Vrlo jednostavan način prikupljanja podataka o sudjelovanju studenata. Da biste to učinili, izradite jednostavan "tragač jednakosti". Tragač je običan papir s naznakama studenata s lijeve strane te stupcima za svaki dan u tjednu. Svaki puta kada prozovete učenika, zabilježite brojčanu oznaku kojom označujete njegovu razinu stava o jednakosti. Na kraju tjedna dodajte svoje ocjene i analizu podataka: „Tko najviše sudjeluje?," „Tko sudjeluje najmanje?," „Koje obrasce sudjelovanja vidim u odnosu na rasu, spol, jezik, sposobnost učenja?," itd.

---

[20] Alber, R. (2017, 27. siječnja). *Gender Equity in the Classroom*. Pribavljeno 20.5.2018., sa https://www.edutopia.org/blog/gender-equity-classroom-rebecca-alber

[21] Safir, S. (2015, 1. prosinca). *3 Practices to Promote Equity in the Classroom*. Pribavljeno 20.5.2018., sa https://www.edutopia.org/blog/practices-promote-equity-in-classroom-shane-safir

Upotrijebite ove podatke da biste postavili mali cilj za sudjelovanje u sljedećem tjednu.

Praksa 3: Eksperimentirajte sa strukturama za raspravu

Konačno, najbolji način za promicanje studentskog glasa je povećati i izmjenjivati strukture za raspravu. Dobro osmišljene rasprave mijenjaju način razgovora i kognitivno opterećenje vas i vaših učenika. Postoji bezbroj načina za strukturiranje razgovora s učenicima, evo nekoliko metoda:

Razmisli-upari-podijeli

Svaki student razmišlja (a možda i čita i / ili piše) o određenom tekstu ili pitanju. Učenici se zatim uparuju i dijele svoje ideje.

Miješalica

Svaki student dobije drugačiji citat ili drugi oblik teksta (može biti slika ili graf). Učenici se kreću po učionici, uparuju se, dijele svoje tekstove međusobno te raspravljaju o njima. Nakon nekog vremena učenici pronalaze novog partnera i ta se aktivnost ponavlja za 1-2 dodatna kruga.

Novčanice

U skupinama od 3-5 učenici dobivaju pitanje ili niz pitanja za raspravu. Također, svaki student dobiva isti broj novčanih jedinica. Svaki put kad netko sudjeluje, odnosno odgovara na pitanje, najprije mora staviti jedan od svojih novčića na sredinu stola. Student koji je iskoristio svoje novčiće mora pričekati da sva novčana sredstva drugih učenika budu u sredini prije ponovne dozvole govorenja.

Alaska Department of Education izdao je Gender Equity Activity knjigu koja je namijenjena promicanju ravnopravnosti spolova u školi. Knjiga nudi brojne aktivnosti, u daljnjem tekstu spomenut ćemo neke od njih. [22]

[22] Alaska Department of Education. *Gender Equity Activity*. Pribavljeno sa https://education.alaska.gov/tls/cte/docs/NTO/Gender_Equity.pdf

1. *Stavovi i osjećaji koji se odnosne na „suprotni spol”*

Zamolite učenike da pismeno raspravljaju o svojim osjećajima i mišljenjima o „suprotnom” spolu. Neka od pitanja koja ima mogu pomoći u sastavljanju rečenica su: „Na koji način se razlikuješ od drugih učenika u razredu?,” „U čemu si isti kao i drugi učenici iz tvojeg razreda?,” „Je li se prijateljstvo s dečkom razlikuje od prijateljstva s djevojčicom i zašto?,” „Mijenjate li svoje radnje i aktivnosti ako ste u prisutnosti drugog spola i zašto?”.

2. *Muški ili ženski posao?*

Svakom učeniku podijelite papire na kojima se nalaze checkliste s popisom različitih zanimanja, zatim svi zajedno pročitajte iste. U slučaju da učenici ne poznaju neka zanimanja, obrazložite im. Zadatak učenika je navedena zanimanja svrstati u „muški posao”, „ženski posao” ili u „oboje”.

Fokus ove aktivnosti trebao bi biti na odgovaranje pitanja „zašto?”- zašto su neka radna mjesta tradicionalno određena spolom, zašto postoji nejednakost plaća i statusa po rodnoj liniji i sl. ?

3. *Moje mišljenje je važno*

Ovo je upitnik usmjeren na učenika koji istražuje stavove učenika i znanje o seksualnom uznemiravanju. Neka učenici ispune radni list. Nakon što završite, podijelite se u male skupine kako bi raspravili njihove odgovore. Pitajte učenike za mišljenja o radnom listu.

Neka učenici razmotre sljedeća pitanja tijekom njihove rasprave: „Tijekom vaše rasprave, je li vas itko u vašoj grupi pokušao uvjeriti da promijenite svoj odgovor?,” „Kako su se vaši odgovori razlikovali od ostalih učenika u vašoj grupi?,” „Kakve su odgovore dali ostali učenici iz tvoje grupe?,” „Tijekom vaše grupne rasprave, je li netko učinio ili rekao nešto što vas je iznenadilo?”

Institute for Human Education nudi tri aktivnosti za istraživanje rodnih uloga kod mlađe djece. [23]

1. *Dečki vole, djevojčice vole, djeca vole*

Izradite veliki Vennov dijagram na papiru. Jedan krug s naslovom „Dečki vole" i jedan s naslovom „Djevojčice vole". Pobrinite se za to da je dio u kojem se krugovi preklapaju relativno velik. Također, izradite i još jedan plakat naziva „Djeca vole". Recite učenicima da ćete svi napraviti popis različitih stvari koje dječaci i djevojčice vole raditi, a zatim ih napisati na različite „post-it" papiriće. Prođite kroz svaki papirić i pitajte mogu li i dječaci, odnosno djevojčice to isto raditi. Budite spremni da će učenici reći kako su neke stvari samo za dječake, a neke samo za djevojčice (posebno za stvari poput „nosi haljine i sl."). Izrežite srednji dio Vennovog dijagrama, na koji ste već preselili sve „post-it" papiriće te ga zalijepite na plakat – „Djeca vole". Na kraju pozovite učenike da dodaju ovom plakatu još papirića tijekom dana ili tijekom cijele godine.

2. *Prodavanje pojmova „dečko" i „djevojčica"*

Učenici koriste kataloge igračaka kako bi istražili rodne stereotipe i razmotrili netradicionalne rodne uloge.

Označite jedan plakat sa „Dječak" i jedan plakat sa „Djevojčica" i objesite ih na zid ili iskoristite neki drugi način prikaza. Zatim, podijelite svakom učeniku jedan katalog te svakom omogućite jedne škare. Kada su svi dobili katalog i škare napravite kratak „brainstorming"; „S kojim igračkama se igraju dečki?," „S kojim igračkama se djevojčice vole igrati?". Ako je potrebno, kratko objasnite što je katalog, ali najprije zatražite mišljenje učenika (Možda biste se trebali povezati s katalozima kao sredstvom prodaje stvari, odnosno reklamama, s kojima su vjerojatno više upoznati).

Recite svojim učenicima kako će listati svoje kataloge tražeći igračke koje se prodaju dječacima i djevojčicama. Te iste igračke trebaju izrezati, pazeći da ne izrežu i ostale

[23] Rakestraw, M., Miller, A., (2018, 26. veljače). *"Boys Can't Do That!": 3 Activities for Exploring Gender Roles with Young Children*. Pribavljeno 20.5.2018. sa https://humaneeducation.org/2018/boys-that-3-activities-exploring-gender-roles-young-children/

glavne dijelove slike poput onoga tko se igra s tom igračkom („Igra li se više djece s istom igračkom?," „Igra li se jedno dijete s igračkom?," „Na koji način se djeca igraju s igračkom?").

Kada izrežu igračke iz kataloga, zadatak im je izrezane dijelove slike zalijepiti na jedan od plakata za koji smatraju da te igračke pripadaju (plakat „Djevojčica" ili plakat „Dječak"). Kada se učenici vrate u svoje klupe, možete ih spojiti u parove kako bi kratko prodiskutirali ono što su primijetili u katalozima.

Postavite neka od sljedećih pitanja na temelju onoga što nađete: „Tko je aktivniji (trčanje, skakanje, kretanje) u oglasima, dječaci ili djevojke?," „Tko se doima tišim i smirenijim?," „Tko se više igra vani, djevojčice ili dječaci?," „Tko se igra u kući/ kuhinji, djevojčice ili dječaci?," „Tko se brine o djeci (kuhanje, kupovina)?," „Tko popravlja/gradi stvari?," „Tko na sebi ima ružičastu, a tko plavu boju?,"„Tko se igra s oružjem?," „Tko stvara umjetnost?" i slična pitanja.

Nadalje prodiskutirajte s učenicima o istinitosti prikazivanja takvih aktivnosti. Zamolite ih da podijele svoje mišljenje. Također, pitajte ih na primjer „Je li pošteno da ti oglasi pokazuju da samo djevojčice kuhaju, imaju lutke ili plišane životinje?"

Za kraj, gledajući u slike koje ste izrezali iz kataloga, pitajte učenike imaju li osjećaj da su im neke stvari zabranjene, a neke predodređene.

Podijelite s razredom ideju o izradi vlastitog kataloga igrački koji će sadržavati slike koje prikazuju jednake mogućnosti igre i za dječake i za djevojčice. Učenici mogu koristiti slike iz kataloga ili stvarati vlastite.

3. *Kad odrastem*

Podijelite učenike po manjim skupinama. Recite učenicima kako je njihov zadatak nacrtati ljude kako rade njihov posao, dakle ljude i njihova zanimanja.

Dajte svakom učeniku veliki komad papira presavijen na četiri dijela te zamolite svako dijete da nacrta četiri zanimanja koje vi imenujete. Alternativa ovog dijela zadatka je da dodijelite grupama različite profesije tako da svaka grupa crta samo tu jednu određenu profesiju. Odaberite jednaku mješavinu poslova koji se tradicionalno smatraju „muškim" i „ženskim" (npr. Vatrogasac, medicinska sestra, liječnik, policajac, graditelj, tajnik, učitelj, profesionalni sportaš i sl.). Kada učenici dovrše svoje crteže, okupljaju se u krug i dijele svoje crteže. Ne zaboravite najprije pohvaliti

njihove crteže te njihov trud kako bi uspostavili pozitivnu atmosferu za daljnji nastavak aktivnosti.

Potom svi zajedno vodite raspravu. Prvo, istaknite ili dopustite njima da istaknu ukoliko primjećuju jesu li radnici za određena zanimanja uglavnom svi muškarci ili sve žene. Na primjer: „Primijetio sam da svi koji su nacrtali vatrogasca, nacrtali su muškarca." „Zašto mislite da je to uobičajeno?," Jeste li ikada vidjeli vatrogasce koji nisu muškarci?," „Kada vidimo vatrogasce u filmovima/crtanim filmovima, vatrogasce kao igračke, pogledajte malo bolje, jesu li svi muškarci ili žene, što misliš zašto je to tako?"

Također, raspravite: „Trebaju li muškarci biti x (primjeri iz njihovih crteža) i žene y?" Pokažite slike žena i muškaraca koji se bave netradicionalnim zanimanjima te potaknite učenike da razgovaraju o njima. Ukoliko vrijeme dopusti, pitajte učenike što bi oni htjeli biti kada odrastu te ih potaknite da to i nacrtaju.

Iz knjige *Pink and blue world - Gender Stereotypes and Their Consequences* (Cvikova, J., 2003) uzeli smo neke od aktivnosti za izbjegavanje rodne pristranosti u podučavanju.

1. *Transformacija*

Podijelimo djevojčice i dječake u četiri istospolne skupine te im zadamo sljedeći zadatak - opis situacije:

Zamislite da ste se ujutro probudili i kada ste ušli u kupaonicu saznali ste da ste zbog nekog zagonetnog razloga preobraženi iz djevojčice u dječaka ili obrnuto. Ne znate koliko će ta transformacija trajati. Što će te učiniti? Kako ćete se ponašati u obitelji, školi i ostalom okruženju? Želite li pokušati nešto što niste mogli učiniti dok ste bili djevojčica / dječak? Što vam ova transformacija omogućuje da radite drugačije? Što vam se sviđa u trenutnoj situaciji? Nakon 15 minuta grupnog rada zamolimo ih da predstave svoje ideje te zajedno prodiskutiramo: „Je li vam se svidjelo biti u tuđim cipelama?," „Želite li zauvijek ostati u tom obliku?,"„Zašto da ili zašto ne?" [24]

[24] Cvikova, J., (2003). *Pink and blue world – Gender Stereotypes and Their Consequences*. Pribavljeno 28.5.2018. sa http://www.ruzovyamodrysvet.sk/chillout5_items/4/1/4/414_160ebe.pdf

6. ZAKLJUČAK

Pravo na obrazovanje je ljudsko pravo koje jednako trebaju uživati i djevojčice i dječaci, odnosno i žene i muškarci. Ovo pravo uključuje jednak pristup obrazovanju i jednake uvjete izbora te postignuća u obrazovanju.

Gotovo nekoliko stoljeća ženama nije bio moguć pristup obrazovanju kao ni položaj jednak muškarcima. Danas se unutar odgojno-obrazovnog sustava na brojne načine utječe na poticanje i sprječavanje rodne nejednakosti kroz sami kurikulum, kulturu škole, odnos učitelja/ce prema učenicima, vrednovanje učenika, politiku zapošljavanja i sl. Dakle, škola je ta koja bi trebala omogućiti djetetu usvajanje demokratskih načela tolerancije i prava druge djece neovisno o spolu te ujedno rušiti predrasude i stereotipe. Uklanjanje predrasuda i stereotipa predstavljaju početni korak u eliminaciji rodne neravnopravnosti, korak ka podizanju svijesti o senzibilizaciji o nejednakom obrazovanju djevojčica i dječaka.

Zbog nedostatka uzora i priča o uspješnim ženama koje ne pristaju na rodno ograničene izbore one i dalje odabiru fakultete i zanimanja koja se tradicionalno smatraju "ženskima". Ta činjenica rezultira time da su žene najmanje zastupljene na rukovodećim pozicijama što znači da nemaju prostora za napredovanje. Takav svijet, svijet koji ograničava postojanje različitosti je nepravedan stoga trebamo kod naše djece osvijestiti važnost roda i načina na koje on utječe na živote cjelokupnog društva. Obrazovanje kao takvo uistinu predstavlja bazu na kojoj se temelji eliminacija rodne neravnopravnosti, no posebni oblici edukacije također predstavljaju jedan od doprinosa ravnopravnoj praksi.

7. LITERATURA

1. Acker, S. (1987). Feminist Theory and the Study of Gender and Education. *Springer, 33(4), 419-435.*
2. Alcoff, L. (1988). Cultural Feminism versus Post-Structuralism: The Identity Crisis in Feminist Theory. *The University of Chicago Press, 13(3), 405-436.*
3. *Aronson, E., Wilson, T.D., Akert, R.M. (2005). Socijalna psihologija. Zagreb: Mate.*
4. Barada, V., Jelavić, Ž., i sur. (2004). *Uostalom, diskriminaciju treba dokinuti! - priručnik za analizu rodnih stereotipa.* Zagreb: Centar za ženske studije.
5. Baranović, B., Jugović, I., Doolan, K. (2008). *Kojega su roda čitanke iz književnosti?* Zagreb: Institut za društvena istraživanja, Centar za istraživanje i razvoj obrazovanja.
6. Belamarić, J. (2010). Ružičasto i plavo. Rodno osviješten odgoj u vrtiću. *Dijete, vrtić, obitelj: Časopis za odgoj i naobrazbu predškolske djece namijenjen stručnjacima i roditeljima, 15(58), 14-17.*
7. Borić, R. (ur.), (2007). *Pojmovnik rodne terminologije prema standardima Europske unije*. Zagreb: Ured za ravnopravnost spolova Vlade RH.
8. Cesar, S., Gospoćić, A., Ćorić, G., Ivanković-Knežević, K., Obradović-Dragišić, G., Tomić-Koludrović, I. (2005.). *Rodna perspektiva u politici i praksi, priručnik*. Zagreb: CESI – Centar za edukaciju, savjetovanje i istraživanje.
9. Fuller, S. M. (1845). *Women in the nineteenth century*. New York: Greeley and McElrath.
10. Herceg, M., Tešija, J., i sur. (2010). *Obrazovanje za rodnu jednakost.* Tenja: Ženska udruga "Izvor".
11. Hodžić, A., Bijelić, N., Cesar, S. (2003). *Spol i rod pod povećalom: priručnik o identitetima, seksualnosti i procesu socijalizacije.* Zagreb: CESI.
12. Jaggar, A. (1977). Political Philosophies of Women's Liberation. *Feminism and Philosophy*, *21(5), 5-21*.

13. Jukić, R. (2013). „Ženska pedagogija“ i feminizacija nastavničke struke kao čimbenici skrivenog kurikula. *Školski vjesnik : časopis za pedagogijsku teoriju i praksu, 62(4), 541-558*
14. Kamenov, Ž., Galić, B., Baranović, B. i sur. (2011). *Rodna ravnopravnost i diskriminacija u Hrvatskoj*. Zagreb: Ured za ravnopravnost spolova Vlade RH.
15. Kašić, B., Marijan, J. i Pešut, J. (ur.), (2005*). Vodič prema politici rodne jednakosti: izazovi i mogućnosti*. Zagreb: Centar za ženske studije.
16. Kodrnja, J. (2006). *Rodno/spolno obilježavanje prostora i vremena u Hrvatskoj*. Zagreb: Institut za društvena istraživanja u Zagrebu.
17. Kolega, M., Ramljak, O., Belamarić, J. (2011). Što ću biti kad odrastem? Analiza zanimanja u dječjim slikovnicama, *Magistra Ladertina 6(6), 25-35.*
18. Leinert Novosel, S. (2003). *Stavovi poslodavaca prema profesionalnoj i obiteljskoj angažiranosti žena*. Zagreb: Državni zavod za zaštitu obitelji, materinstva i mladeži.
19. Leinert Novosel, S. (2004). Politika zapošljavanja žena. *Politička misao, 40(3),103-127.*
20. Lešić, Z. (2001). Feminizam, feministička teorija i kritika - Historiografska skica, *Novi izraz, 12(3), 21-50.*
21. Liebold, R. (2001). *Meine Frau managt das ganze Leben zu Hause*. Wiesbaden: Opladen.
22. Lindemann Nelson, H., Lindemann Nelson, J. (1996). Feministička bioetika i kontracepcija. *Društvena istraživanja: časopis za opća društvena pitanja, 5(34), 609-628.*
23. Lloyd, G. 2006. *Razum, znanost i ovladavanje materijom*. u: Čačinović, N. (ur.) 2006. Žene i filozofija. Zagreb, Centar za ženske studije.
24. Lučić, M. (2014). Žene i liderstvo. *qLife, 6(1), 7-8.*
25. Maleš, D. (1988) *Obitelj i uloga spolova*. Zagreb: Školske novine.
26. Maričić, J. (2009). Teorije i istraživanja predrasuda u dječjoj dobi. *Psihologijske teme, 18(1), 137-157.*
27. Mill, J. S. (2000). *Podređenost žena*. Zagreb: Naklada Jesenski i Turk.

28. Milojević, I., Markov, S. (2011). *Uvod u rodne teorije*. Novi Sad: Mediterran Publishing.
29. Moreau, M. P., Osgood, J. i Halsall, A. (2008). Policies in English Schools: Towards Greater Gender. Equality in the Teaching Workforce? *Gender, Work and Organization*, 15(6), 553-578
30. Pavlek, M. H., Klopotan, I., Latin, M. (2015). Položaj žena menadžera. *Tehnički glasnik, 9(2), 227-229*
31. Pennington, D. C. (1997). *Osnove socijalne psihologije.* Jastrebarsko: Naklada Slap.
32. Perrot M. (2009). *Moja povijest žena.* Zagreb: Ibis grafika.
33. Pološki, N. (2003). "Ženski stil" vođenja – empirijsko istraživanje primarnih nositelja u hrvatskim poduzećima. *Ekonomski pregled, 54(1-2), 38-54*.
34. Radačić, I., Vince Pallua J., i sur. (2011). Ljudska prava žena: razvoj na međunarodnoj i nacionalnoj razini 30 godina nakon usvajanja Konvencije UN-a o uklanjanju svih oblika diskriminacije žena. *Etnološka tribina 35, 42(1), 293-323.*
35. Rakić, V., Vukušić, V. (2010). Odgoj i obrazovanje za vrijednosti. *Društvena istraživanja: časopis za opća društvena pitanja, 19(4-5), 771-795.*
36. Ramirez., E., Weiss, J. (1979). The political incorporation of women. *National Development and the World System, 2(1), 238-249.*
37. Ravlić, S. (2000). John Stuart Mill, Harriet Taylor i prava žena, *Politička misao, 27(3), 70-85.*
38. Rosener, J. B. (1990). Ways Women Lead. *Harvard Business Review, 68, 119-125.*
39. Ross, V., Haith, M.M., Miller, S.A. (1998). *Dječja psihologija: moderna znanost.* Jastrebarsko: Naklada Slap.
40. Ružić, V., Perušić, M. (2014). Položaj žena u menadžmentu – novi trendovi u fenomenu staklenog stropa. *Praktični menadžment: stručni časopis za teoriju i praksu menadžmenta 5(1), 98-107.*
41. Sikavica, P., Bahtijarević-Šiber, F. (2004). *Menadžment, teorija menadžmenta i veliko empirijsko istraživanje u Hrvatskoj*. Zagreb: Masmedia.

42. Šimonović, D., Sobol, G. i sur. (2004). *Kratak vodič kroz CEDAW-Konvenciju o uklanjanju svih oblika diskriminacije žena*. Zagreb: Ured za ravnopravnost spolova Vlade RH.
43. Štimac Radin, H. (2006). *Putokazi ka ravnopravnosti žena i muškaraca (2006.-2010.)* Zagreb: Ured za ravnopravnost spolova Vlade RH. Tenja: Ženska udruga Izvor.
44. Štimac Radin, H. (2010). *Rodno osviještena politika u obrazovanju.* Zagreb: Ured za ravnopravnost spolova Vlade RH.
45. Štimac Radin, H. (2011.a). *Nacionalna politika za ravnopravnost spolova za razdoblje od 2011. do 2015.* Zagreb: Ured za ravnopravnost spolova Vlade RH.
46. Štimac Radin, H. (2011.b). *Strategija za ravnopravnost između muškaraca i žena 2010.-2015*. Zagreb: Ured za ravnopravnost spolova Vlade RH.
47. Trupković, Ž. (2008). Prikaz žena u udžbenicima povijesti za osnovnu školu iz 1997. i 2007. godine. *Povijest u nastavi, 6(12), 177-193.*
48. Unesco Institute for Statistics, (2010). *Global education digest 2010 Comparing Education Statistics Across the World*. Montreal: Unesco Institute for Statistics.
49. Vranješ, A., Kučer, M. (2009). *Rodno osjetljiva politika: politika za promjene.* Split: Domine
50. Vrcelj, S. (2014). *Je li (obrazovni) menadžment muški posao*? Rijeka: Tiskara Grafika Helvetica d.o.o., Viškovo
51. Vrcelj, S., Mušanović, M. (2011). *Kome još (ne) treba feministička pedagogija?!* Rijeka: Hrvatsko futurološko društvo.
52. Walby, S. (2005). *Rodne preobrazbe.* Zagreb: Ženska infoteka.
53. Weitzman, L. J., Eifler, D., Hokada E., Ross, C. (1972). Sex-Role Socialization in Picture Books for Preschool Children. *American Journal of Sociology, 77(6), 1125-1150.*